

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Mgr. Veronika Okoduwa

Zážitková pedagogika

a její využití v muzejní a galerijní pedagogice

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Praze dne 21. 6. 2018

Mgr. Veronika Okoduwa

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce, doc. Mgr. Petra Šobánové, Ph.D., za trpělivé vedení.

Dále děkuji všem, kteří mě rozličnými způsoby podporovali, umožňovali mi studium a nabytí kvalifikace nezbytné pro práci, která mne baví a naplňuje.

Tuto diplomovou práci věnuji své dceři Florence Yasmine jako kompenzaci za čas, který jsem jí nemohla věnovat.

Anotace, klíčová slova

Jméno a příjmení:	Mgr. Veronika Okoduwa
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	Doc. Mgr. Petra Šobáňová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Zážitková pedagogika a její využití v muzejní a galerijní pedagogice
Název v angličtině:	Experiential Pedagogy and its use in Muzeum and Gallery Education
Anotace práce:	Diplomová práce <i>Zážitková pedagogika a její využití v muzejní a galerijní pedagogice</i> se věnuje zkoumání fenoménu zážitkové pedagogiky a její využití v konkrétním edukačním programu v muzeu. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části autorka popisuje principy zážitkové pedagogiky. Soustředí se na důležité poznatky pro aplikaci do praktické části, jež se zabývá návrhem, realizací, analýzou a zhodnocením dvoudenního programu navrhnutého pro Klášter svaté Anežky české Národní galerie, který je vhodný pro žáky prvního stupně základních škol.
Klíčová slova:	Zážitková pedagogika, Klášter svaté Anežky české, Národní galerie, edukační program, aktivity v přírodě
Anotace v angličtině:	The diploma thesis <i>The experience pedagogy and its use in museum and gallery pedagogy</i> is concerned with exploring of the phenomenon of the experience pedagogy and its use in a specific educational program in a museum. The thesis is divided into the theoretical and practical parts. In the theoretical part, the author describes the principles of experience pedagogy focusing on knowledge important for its application in the practical part. Design, implementation, analysis and evaluation of the two-day program designed for the St. Agnes Monastery of the Czech National Gallery

	suitable for primary school pupils are dealt with in the practical part.
Klíčová slova v angličtině:	Experiential Pedagogy, Convent of St. Agnes of Bohemia, National Gallery, educational program, activities in nature
Přílohy vázané v práci:	Příloha 1: Myšlenková mapa – Klášter sv. Anežky a jeho možnosti pro program Příloha 2: Časový harmonogram dnů a aktivit Příloha 3: Seznam didaktických pomůcek na 2 dny Příloha 4: Informovaný souhlas pro zákonné zástupce
Rozsah práce:	76 stran
Jazyk práce:	Český

Obsah

Čestné prohlášení.....	2
Poděkování	3
Anotace, klíčová slova.....	4
Obsah.....	6
1. ÚVOD.....	8
1.1. Cíle práce	9
1.2. Struktura práce	11
2. TEORETICKÁ ČÁST	14
2.1. Pedagogika.....	14
2.2. Vývoj zážitkové pedagogiky	14
2.2.1. Outward Bound	14
2.2.2. John Dewey	15
2.2.3. David Kolb	15
2.2.4. Outward Bound – Česká cesta, s.r.o.....	16
2.2.5. Prázdninová škola Lipnice.....	17
2.2.6. Další organizace	17
2.3. Vymezení základních pojmů	18
2.3.1. Prožitek a prožívání.....	18
2.3.2. Zážitek	20
2.3.3. Zkušenost.....	20
2.4. Vymezení zážitkové pedagogiky	21
2.5. Program jako projekt	22
2.5.1. Plánování programu.....	23
2.6. Současné trendy v muzejní a galerijní pedagogice	30
2.7. Národní Galerie v Praze.....	31
2.7.1. Klášter svaté Anežky	32

3. PRAKTICKÁ ČÁST	34
3.1. Tvorba programu	34
3.1.1. Časový rozsah.....	34
3.1.2. Místo.....	34
3.1.3. Cílová skupina	36
3.1.4. Časový rozsah.....	37
3.1.5. Výběr aktivit.....	37
3.2. Základní informace o programu.....	38
3.3. Realizace programu	52
3.3.1. První den programu – Klášter svaté Anežky.....	53
3.3.2. Druhý den programu – Prokopské údolí.....	58
3.4. Zhodnocení programu.....	63
4. Závěr.....	64
Seznam použitých zdrojů.....	66
Literatura:	66
On-line zdroje:.....	69
Seznam obrázků.....	70
Seznam příloh.....	71
Příloha 1: Myšlenková mapa – Klášter sv. Anežky a jeho možnosti pro program	72
Příloha 2: Časový harmonogram dnů a aktivit	73
Příloha 3: Seznam didaktických pomůcek na 2 dny.....	74
Příloha 4: Informovaný souhlas pro zákonné zástupce	75

1. ÚVOD

„Co slyším, to zapomenu.

Co vidím, si pamatuji.

Co si vyzkouším, tomu rozumím.“

Konfucius¹

Žijeme v zemi, která se dnes řadí mezi ty demokraticky vyspělé. Nemusíme si namáhavě obstarávat potravu, do práce i za zábavou se dostaneme rychle díky rozvinuté infrastruktuře. Máme peníze na nutné výdaje a čím dál více jednotlivců i rodin vydá nemalé částky i na zábavu. Jsme kulturou, kdy často na prvním místě je právě trávení volného času, a teprve potom práce nebo potřeba mít rodinu.

Tento životní styl způsobil velký „boom“ muzeí a galerií, které se rozhodla doširoka otevřít své pomyslné brány a oslovit širokou populaci, nikoli už pouze intelektuály zajímající se o konkrétní oblast vystavovanou v daném muzeu či galerii za skly s dlouhými popisky. Muzea a galerie se stala místem zábavy i vzdělávání. Často je to místo, kde rodiny mohou strávit celý den díky kavárně, čítárně, restauraci, dětskému koutku pro mladšího sourozence, obchodu a dalším službám.

První motivací na napsání této práce byla moje osobní zkušenost se zážitkovou pedagogikou prostřednictvím pravidelných letních setkání dospívajících přátel na osamocené chatě uprostřed lesů poblíž města Česká lípa. Šlo o chatu rodičů mé kamarádky, kteří se už tou dobou zabývali čínskou medicínou, založili Českou aromaterapeutickou společnost a absolvovali terapeutické výcviky různých směrů. A na nás, partě mladých lidí, si testovali programy, které dlouho před jejich realizací po nocích vymýšleli bez nároku na odměnu. Na letní chatě se překonávaly hranice, utíkalo lesem, plakalo, křičelo, objímalo se, dobře se spalo a časem se ukázalo, že naše přátelství se utužila. Řada z nás se vydala přímo či nepřímo k profesní specializace práce s lidmi. Někdo pomáhá dětem ulice v africké Rwandě, někdo je speciální pedagog, jiný pracuje s migranty a migrantkami, další pořádá potní chýše atd. A

¹ Zdroj: <https://citaty.net/temata/zazitek> (20. 5. 2018)

jeden z nás je také andragog², který laicky řečeno, pracuje ve firmě strategicky pomáhající vedení i zaměstnancům budovat pevné vztahy a hledat cesty k posouvání osobních limitů. Zrovna na něj jsem si vzpomněla, že by možná mohl při své práci používat zážitkovou pedagogiku – a je to tak! Pokud se zážitková praxe používá ve velkých firmách, určitě bude fungovat i v muzejním prostředí. Využila jsem tedy možnosti kromě sebe zkušenosti a četby také možnost konzultovat svůj praktický program se svým kamarádem a odborníkem, Mgr. Michalem Dvořákem.

Další motivací při výběru námětu diplomové práce byla pedagogika. Ať už jde o moje vlastní vzdělávání se nebo zkušenosti se vzděláváním dalších skupin populace, vždy se znovu a znovu musím vracet k otázce, jak vlastně naše mysl pracuje. Jak dojít k co nejtrvalejšímu vštípení potřebné znalosti či schopnosti? Jak to vše realizovat, pokud možno příjemně bez klasického výkladu a hodin učení se často prázdných pojmů, se kterými se bohužel také stále setkávám? Čím argumentovat při diskuzích o tom, zda je možné učit nebo učit se jinak?

1.1. Cíle práce

Práce se zabývá zážitkovou pedagogikou a jejím využitím v muzejní a galerijní praxi. Ambicí není jen historický vhled na zakládající organizace, analýza stávajícího stavu, ale také hledání „esence“ zážitkové pedagogiky využitelné pro přímou praxi tvorby programů v muzeích, galeriích a případně podobných institucích. Nejedná se o výzkumnou práci založenou na kvalitativním či kvantitativním výzkumu, ale o metodologické ověření možností. Velkou důležitost kladu na modelace projektu konkrétního programu, který bude jednou uskutečněn dle předem časového harmonogramu a scénáře. Proběhne se stanovou cílovou skupinou na stanoveném místě a zaznamenána bude zpětná vazba.

Obsah muzejní edukace

Předpokládaný program bude situován do umělecko-historického muzea a bude pracovat s žáky základních škol v koedukované skupině předpokládající skupinu maximálně dvanácti dětí a dva pedagogy. Jedná se o hromadnou edukaci s využitím prvků individualizace

² Andragogika je aplikovaná věda o výchově a vzdělávání dospělých lidí, která respektuje zvláštnosti s tím spojené. Zabývá se zejména socializací, personalizací, akulturací a enkulturací.
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Andragogika> (19. 6. 2018)

Muzejní edukace nebude pracovat s rámcovým vzdělávacím programem, ačkoliv svým reálným obsahem přibližuje učivo dějepisu a výtvarné výchovy (projektové vyučování). Je cílena na období prázdnin, víkendů a dnů volna.

Naplňuje průřezová témata Osobnostní výchova, Výchova k občanství a Enviromentální výchova.

Svým obsahem budou rozvíjet následující klíčové kompetence³:

- sociální a personální
- kulturní
- k řešení problému
- k učení
- občanské

Vzhledem k obsáhlejšímu rozsahu jednotky muzejní edukace předpokládám využití řady metod, které uvádí Maňák (in Šobáňová 2012):

1. Metody názorně-demonstrační

- návštěva expozice
- prohlídka soch v zahradě

2. Metody slovní

- monologické: vyprávění, vysvětlování
- dialogické: diskuze, brainstorming, rozhovor
- metoda písemných prací:
- metoda práce s textem

3. Metody praktických činností

- výtvarné
- hudební
- tělesné aktivity

³ Klíčové kompetence jsou v oblasti vzdělávání důležitým inovativním počinem. Učivo je až na druhém místě za cílem. Jde o oblasti, v kterých by se děti a mládež měli po celou dobu výuky vzdělávat, aby byli připraveni na každodenní život. Obst je definuje jako *Souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti*“. (2016, s. 35)

4. Metody aktivizující

5. Metodu projektová

Cílem je odpovědět na otázku: „*Je zážitková pedagogika použitelná pro muzejní a galerijní pedagogiku a konkrétně jak?*“.

Při kladení otázky vycházím z několika tezí:

1. teze

Různých koncepcí hledajících cesty k tomu, jak se učit pomocí jiných metod, než je frontální výklad, typický pro vzdělávání mé generace v základních školách i pro komentované prohlídky v muzeích, je dnes řada. Často se používá slovního spojení alternativní směry nebo alternativní pedagogika⁴ popřípadě nové pedagogické směry. Tato označení nesou všechny pedagogické koncepty, které nejsou v hlavním vzdělávacím proudu povinné předškolní a školní docházky. Často však zaujímají přední místa v pedagogice volného času dětí a mládeže. Myslím si, že zážitková pedagogika je optikou předchozího vhodná pro prostředí muzeí a galerií, kde se mají formovat postoje, estetické cítění a naladění se člověka nejčastěji na umění.

2. teze

Domnívám se, že zážitková pedagogika je koncept, který je velmi oblíbený, obecně laicky známý aspoň svým jménem a je hojně používaná v různých oblastech práce s lidmi (i když to, zda, jde o pravdu o metody zážitkové pedagogiky může být často sporné).

3. teze

Dá se očekávat, že návštěvníci muzeí a galerií přicházejí do připraveného prostředí v uvolněné náladě a očekávají netradiční postupy, styly práce a v menší či větší míře jsou připraveni se také aktivně zapojit. V muzeích a galeriích je dostatečně vzdělaný personál, jsou tam prostorové, časové i jiné podmínky k praktikování zážitkové pedagogiky.

1.2. Struktura práce

Práce je členěna do dvou hlavních částí s dalšími podkapitoly.

⁴ Toto označení je řadou laiků i odborníků napadáno, protože odsuzuje řadu konceptů na druhé místo. Tématem se zabývá například Tomáš Feřtek nebo Otendřej Šteffl.

První část popisuje teoretické základy nezbytné pro další odbornou práci. Vymezuje základní pojmy zážitkové pedagogiky, popisuje, co by měl správně sestavený program obsahovat. Předkládá příklady dobré praxe několika institucí, které mají blízko či mají prvky zážitkové pedagogiky v českém prostředí a demonstruje jejich nabídku.

Druhá část je praktická, kde je popsán dvoudenní program protkaný zážitkovou pedagogikou a okolnosti jeho vzniku. Dále předkládá prezentaci s fotografiemi z jeho realizace, reflexi účastníků i sebereflexi se slabými a silnými momenty programu.

Práce je doplněna přílohami: dokumenty mapující přípravu projektu.

Stav zpracování tématu v odborné literatuře

Při prvotním hledání vhodné literatury jsem přes databázi knih městské knihovny našla poměrně málo knih. Zpětně jsem zjistila, že je to tím, že ne každá kniha má hned v hlavním knihu právě označení „zážitková pedagogika“. Jak si později vysvětlíme, skrývá se pod názvem řada oblastí. Knihy tedy nesou různé názvy. Postupně jsem objevovala nové a nové a mohu konstatovat, že na trhu je knih opravdu hodně. Nejvíce jich vyšlo v nakladatelství Portál. Knihy často nesou označení jako instruktorský slabikář, instruktor zážitkových akcí, instruktor volnočasových aktivit atd.

Při nápadu zkoumat zážitkovou pedagogiku jsem myslela na Prázdňinovou školu Lipnice, kterou znám už řady let, a která už dlouhá léta vydává on-line časopis Gymnasion⁵. Na jejich stránkách jsem po letech zjistila, že v současnosti pořádají mnoho metodických kurzů, vydali řadu odborných publikací. Nakonec byla základem pro mou část o zážitkové pedagogice i pro její aplikaci Instruktorský slabikář s podtitulem Metodická příručka pro všechny, kdo organizují kurzy zážitkové pedagogiky od kolektiva autorů, vydaná v edici Gymnasion nakladatelstvím portál. Jedná se o bibli instruktorů, která přehledně vysvětluje základy i připravuje na praktické plánování vlastních akcí. Vše podkládá letitou zkušeností svých zakladatelů a jejich pokračovatelů, podkládá grafy, tabulkami, a navíc je velmi přehledná a vkusná i svou vizuální stránkou.

Postupně při psané této práci jsem našla na internetu i velké množství bakalářských a diplomových prací snad ze všech univerzit a oborů, které se v naší zemi dají studovat. Velmi často šlo o závěrečné práce, kde student nebo studentka hledají spojitost mezi zážitkovou pedagogikou a určitou oblastí, podobně jako já. Rozdíl vidím v tom, že většina prací je

⁵ Časopis je možné v omezeném množství získat také v tištěné podobě. (poznámka autorky)

teoretických včetně praktické části, kde většinou používají kvantitativní výzkum formou dotazníkového šetření, aby zjistili jak často a jakým způsobem se metody a formy práce zážitkové pedagogiky uplatňují například ve výuce různých typů škol nebo ve volnočasových aktivitách. To potvrzuje mou domněnku, že zážitková pedagogika je velmi oblíbená a široce použitelná. Na druhou stranu množství zdrojů a široké pojetí zážitkové pedagogiky způsobuje často to, že autoři nesprávně používají jen některý prvek nebo označují jako zážitkovou pedagogiku všechny činnosti, kde se osoba může aktivně zapojit, tedy nejen pasivně poslouchat (sluch) nebo sledovat (zrak). Je však otázka, zda práce např. s hlínou může být zážitkovou pedagogikou, případně za splněných, jakých podmínek.

Jelikož jde o práci zakládající se na zážitku, je pro mne nezbytné překročit studium psaných zdrojů, ale především čerpat z osobní zkušenosti. Namátkově jsem absolvovala tříletý akreditovaný waldorfský seminář a několik let na alternativních školách učila. Prošla jsem sebezkušenostním výcvikem, různými semináři a akreditovanými kurzy. Několik let s dcerou jezdím na pobyty pro rodiče s dětmi, kde jsme v teamu organizátorů a podílím se tedy na přípravě, realizaci i vyhodnocení týdenních pobytů s dětmi předškolního a školního věku. V neposlední řadě vedu vlastní kurzy angličtiny a kreativní dílny.

Jedná se o mou druhou diplomovou práci. Při psaní první práce v oblasti africké politologie jsem neměla žádnou odbornou publikaci k tématu v českém jazyce. Velmi jsem proto ocenila toto množství zdrojů, a navíc v českém jazyce. Získala jsem tak novou zkušenost při práci s mnoha zdroji, což je odlišné od první diplomové práce. Zároveň jsem se snažila vyvarovat se množství citací a napsat práci, která by byla dobře čitelná.

Věřím, že vznikla práce ve specifické a stále se formujícím oboru muzejní a galerijní pedagogiky. Doufám, že má diplomová práce bude jednou zdrojem inspirace pro studenty, pedagogy a lektory.

„Největší radost přináší nikoli znalosti, ale proces učení, nikoli vlastnictví,

ale proces získávání.“ K. F. Gauss⁶

⁶ Zdroj: <https://citaty.net/temata/zazitek> (20. 5. 2018)

2. TEORETICKÁ ČÁST

„... muzejní pedagog usiluje o to, aby identifikoval a didakticky transformoval nosný obsah související se sbírkami muzea a jeho expozicemi a aby tento obsah – pokud možno kvalitní a relevantní pro danou návštěvnickou skupinu – vnášel do edukačního procesu vázaného na muzeum a zhodnocoval jej v učení.“ Petra Šobáňová⁷

2.1. Co to je pedagogika?

Pedagogický slovník definuje, že *„pedagogika je v odborném významu věda a výzkum zabývající se vzděláváním a výchovou v nejrůznějších sférách života společnosti. Není to tedy vázáno pouze na vzdělávání ve školních institucích a na populaci dětí a mládeže.“* (Průcha, Mareš, Walterová 2013, s. 151)

Pedagogika pracuje s pojmy formální, neformální a informální vzdělávání. Formální vzdělávání se odehrává ve školních zařízeních a je stále obsahově rozšiřováno díky světové globalizaci. Tu politologové popisují jako ekonomickou, kulturní, technologickou i legislativní závislost a prodejnost světa. Děti, mládež i dospělí mohou také svobodně cestovat do většiny zemí světa, a tak se více srovnávají možnosti a výstupy studentů a pedagogové, lektoři či instruktoři mají možnost účastnit se konferencí, stáží atd. Ve společnosti často žijí děti ze smíšených manželství nebo děti diplomatů a rodičů migrujících za prací. Ocitáme se ve fascinujícím světě 21. století, kdy dveře vzdělávání máme otevřené více než jindy. To se odráží i v pedagogických trendech a velkým důrazem také na neformální vzdělávání (volnočasové aktivity) a informální vzdělávání lidí mezi sebou.

2.2. Vývoj zážitkové pedagogiky

V následujících kapitolách bude popsána novější historie zážitkové pedagogiky – hlavní organizace s osobnosti, které jsou s její současnou podobou spjati a je možné z nich čerpat při sestavování edukačních programů pro muzea a galerie.

2.2.1. Outward Bound

Zásadní osobností novodobé historie zážitkové pedagogiky byl Skot Kurt Hahn, který založil hnutí Outward Bound. To vidí jako zásadní pobyt v přírodě na delší dobu, bez civilizace a drahého vybavení, kde se musíte spoléhat sami na sebe a na svou skupinu. Navozuje často až krajní situace, což souvisí s prvním střediskem ve Velké Británii, které vzniklo pro účely přípravy námořníků na přežití v extrémních podmínkách. Název organizace pochází ze

⁷ Šobáňová a kol. (2015, s. 25)

slangové mluvy námořníků a označuje loď, která z klidného přístavu vyplouvá na volné moře, tedy do jistého nebezpečí.

Ústředí organizace se v současné době nachází v Americe, kde jsou mnohé kurzy inspirací také pro utváření školního kolektivu při školách v přírodě. Pobočky nalezneme skoro na všech kontinentech.

“Jen málokdo si uvědomuje, čeho je možné dosáhnout prostřednictvím vzájemné pomoci a týmové spolupráce.” Pedagogická filosofie Outvard Bound⁸

2.2.2. John Dewey

Tím, kdo přišel už s konkrétní myšlenkou zapojení osobních prožitků a své zkušenosti jako podmínku efektivního vzdělávání byl Američan John Dewey, který kritizoval klasický systém výuky formou výkladu a učení se nazpaměť. Byl to filosof, pedagog a reformátor, který vycházel z psychologického zkoumání chování dětí.

„I ta nejmenší zkušenost vydá více než tuna teorie.“ John Dewey⁹

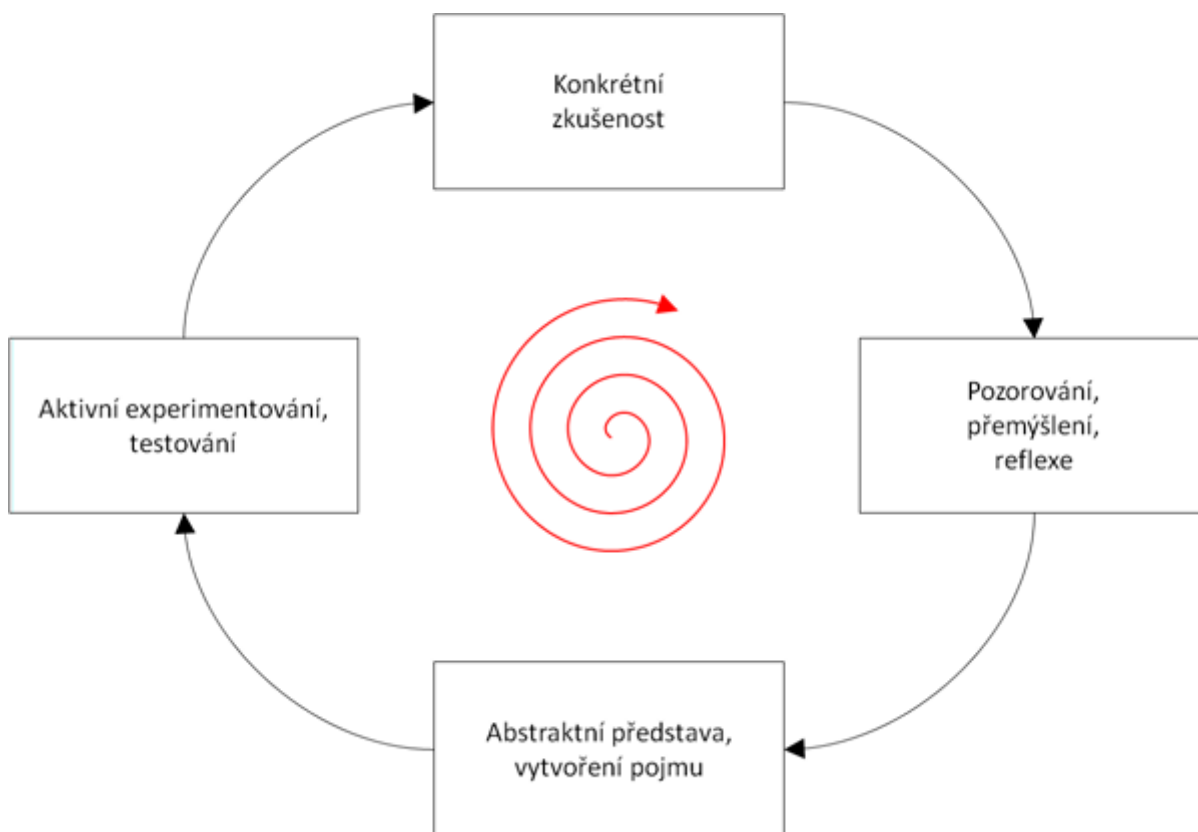
2.2.3. David Kolb

Na jeho poznatky navázal Američan David Kolb, který přišel s teorií zkušenostního učení a různých učebních stylů. Jeho vědecké poznatky přímo přispěly ke vzniku zážitkové pedagogiky. Známy je Kolbův cyklus učení, kterého dodnes využívá jak pedagogika, tak management jako jednu z nejrozšířenějších teorií. Vycházel z toho, že 80 % vychází z vlastních specifických zážitků, které zvyšují pravděpodobnost zapamatování nového. Kolbův cyklus popisuje jednotlivé fáze učení z běžného života:

⁸ Citováno z <https://www.psl.cz/o-nas/> (9. 6. 2018)

⁹ „An ounce of experience is better a ton of theory simply because it is only in experience that theory has vital and verifiable significance.“ (WARREN, Karen; MITTEN, Denise, ed. 2009, s. 11) – volný překlad autorky

1. Setkání s konkrétní zkušeností, zážitek
2. Pozorování, přemýšlení, reflexe zkušenosti
3. Vytvoření abstraktního pojmu, představy
4. Experimentování na základě získané zkušenosti, testování naučeného

Obrázek č. 1: Kolbův cyklus učení

Zdroj: <https://managementmania.com/cs/kolbuv-cyklus-uceni>

2.2.4. Outward Bound – Česká cesta, s.r.o

Českou odnoží hnutí je Outward Bound – Česká cesta, s.r.o., která se od svého počátku v roce 1993 zaměřuje na firemní vzdělávání. V republice jako první rozvinuli metodu „outdoor management trianon“ praktikovanou původně ve čtyřdenních setkáních v přírodě. Postupně se, podobně jako většina teambuildingových firem v oboru, vyhranila na čtyři hlavní oblasti své činnosti, které uvádí na svých internetových stránkách:

- Teambuilding – budování a rozvoj týmů

- Trénink a rozvoj manažerských dovedností
- Vzdělávání a rozvoj manažerských znalostí
- Teamspirit – akce, motivace, zábava

Právě firemní vzdělávání je oblastí, kde se zážitková pedagogika velmi uplatňuje ve všech výše zmíněných kategoriích. V české republice se dá zážitkové pedagogice věnovat například v rámci studia andragogiky. Této oblasti se práce nebude blíže zabývat.

2.2.5. Prázdninová škola Lipnice

U nás přes čtyřicet let funguje Prázdninová škola Lipnice, která pořádá zážitkové kurzy většinou spojené s extrémními zátěžovými situacemi a pobytem v přírodě. Samostatně funguje od roku 1987, kdy ukončila své spojení se Socialistickým svazem mládeže¹⁰. „*Cílem se stala výchova jedince v aktivní a spolupracující osobnost, ovlivňující dění kolem sebe. Svoji metodu nazvala intenzivní rekreační režim.*“¹¹ Svým názvem odkazuje k původnímu působení v prázdninovém středisku Lipnice nad Sázavou.

Mezi historické kurzy, které se roky opakují, jsou například Budeme 3 pro nastávající rodiče, Quo Vadis výhradně pro muže nebo Tady a teď zaměřeného na prožívání současné chvíle a místa. V posledních letech se také zaměřuje na metodické kurzy pro školky, školy, firmy i širokou veřejnost. Unikátní je dlouhodobě fungující Lipnický stipendijní fond, který poskytuje možnost zapojit se i lidem, které nemají dostatečné finanční prostředky, ale rády by pracovali na svém rozvoji. Je propojená s Outward Bound – česká cesta a tradicí českého Junáka a skautingu, které se rovněž zabývají pobytem v přírodě, a navíc utvářením společenství. Svou centrálu má dnes v Praze a kurzy pořádá na různých místech České republiky i v zahraničí. Svými zkušenostmi je tato nezisková organizace spojena s množstvím lektorů a lektorek zážitkové pedagogiky, které nabízí své kurzy i v dalších organizacích nebo organizují své vlastní kurzy. Většina lektorů a jiných škol zážitkové pedagogiky v České republice čerpá právě z Prázdninové školy Lipnice.

2.2.6. Další organizace

V rámci České republiky existuje několik menších lokálních organizací zabývajících se kurzy zážitkové pedagogiky.

¹⁰ Socialistický svaz mládeže fungoval v tehdejší Československé socialistické republice mezi lety 1970 až 1989 jako organizace sdružující mládež ve věku 15 až 35 let. Svou činnost navázala na Československý svaz mládeže. https://cs.wikipedia.org/wiki/Socialistick%C3%BD_svaz_ml%C3%A1de%C5%BEE (9. 6. 2018)

¹¹ Citováno z <https://www.psl.cz/o-nas/> (9. 6. 2018)

Hnutí Go! Občanské sdružení fungující přes dvacet let při katedře rekreologie na Univerzitě Palackého v Olomouci. Působí jako experimentální centrum, vědecké pracoviště (výzkum), školicí středisko a v současné době nejvíce organizuje sedmi denní poznávací soustředění na vybraných školách pro studenty prvních ročníků týden před začátkem školy. Na svých stránkách píše:

„Prvotním cílem je připravit studenty na změnu školy a na práci v novém kolektivu. Intenzivní programová nabídka kurzu přináší zábavu i trénink rozmanitých životních situací. V těchto situacích poznávají studenti sami sebe, své spolužáky i budoucí třídní učitele, kteří se většiny aktivit účastní s nimi. Učí se spoléhat jeden na druhého, komunikovat spolu a každému je dána možnost vyniknout.“¹²

Pražská organizace Velký vůz se specializuje na kurzy pro lidi, kteří chtějí vystoupit ze své komfortní zóny a strávit svůj volný čas zajímavými aktivitami.

Občanské sdružení instruktoři Brno jsou především studentskou organizací, které dlouhodobě pořádají různé typy kurzů a také nabízí možnost se za minimální náklady stát lektorem tím, že dlouho budete jezdit na kurzy a pomáhat. Na jejich stránkách se dočteme: *„Zážitky. V netradičních formách a rozmanitých podobách. Recesní víkendové akce i propracované týdenní kurzy. Pro outdoorové drsnáky i tvořivé pohodáře. Pro mladé i zkušené.“¹³*

2.3. Vymezení základních pojmů

Abychom mohli definovat zážitkovou pedagogiku, je třeba si nejdříve ujasnit dva základní používané pojmy – prožitek a zážitek, které laikům často splývají. Definovat je můžeme z pohledu různých věd a vědeckých směrů. Pro účel této práce uvádím definice z obecné psychologie doplněný artefiletickým¹⁴ pohledem relevantní pro pedagogickou práci.

2.3.1. Prožitek a prožívání

Většina autorů rozlišuje dvě formy prožitku, a to emoční a autentický.

Autentický prožitek je dle Hartla a Hartlové *„citově zabarvené vnímání aktuálního, často dramatického životního okamžiku“* nebo také *„náhlé poznání vzniklé ze zhodnocení okolní skutečnosti“* jako je konflikt nebo třeba aha-moment. (2010, s. 452)

¹² <http://www.baobab.brontosaurus.cz/hnutigo.html> (20. 6. 2018)

¹³ <https://www.instruktori.cz/> (20. 6. 2018)

¹⁴ *„Artefiletika je reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí vzdělávání a výchovy, které vychází z vizuální kultury nebo jiných expresivních kulturních projevů (dramatických, hudebních, tanečních). Vizuální kulturou zde rozumíme výtvarné umění, vizuální stránky médií a estetické stránky hmotné kultury a přírody.“*
http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/A/Artefiletika (19. 6. 2018)

Emoční prožitek je potom logicky citový zážitek, kdy kognitivní hodnocení spolu s emočním pocitem vyhodnotí jako výslednou emoci. Mnoho psychologických směrů se zaměřilo na emoční výraz jako na projev emoce, který je čitelný určitým způsobem i pro druhé a může tak jít o určitou zpětnou vazbu.

Prožívání je psychický jev, který se skládá z emocionálně zabarveného vědomí a určitého duševního obsahu a pojmenovaného myšlení. Hartl a Hartlová (2010) uvádějí, že behavioristé prožívání jako předmět svého zájmu zcela vyloučili jako neměřitelné a zaměřili se na pozorovatelné chování – výstupy prožívání.

Pro zážitkovou pedagogiku a uměleckou výchovu je určitě velmi zajímavý druh prožitku, který se označuje anglickým slovem „flow“¹⁵. Pojem, který definoval psycholog Mihaly Csikszentmihalyi. Jde o příjemně prožívaný prožitek při úplném ponoření do činnosti. Vychází z činnosti samotné a není motivován například výhrou nebo hodnocením. Často je to intenzivní prožitek při tanci, výtvarné tvorbě nebo sportovní činnosti. Prožitky typu flow závisí dle Mana a Mareše (2005) s vnitřní motivací a zájmem. Pokud se lektorovi/ pedagogovi podaří najít rovnoměrnost, „*kdy výzvy obsažené v úkolu samotném a dovednosti žáků jsou v rovnováze*“, může dojít k flow prožitku.

„Závěry většiny výzkumů se shodují na tom, že pohybování se v zóně flow je důležité vzhledem ke kvalitě prožívání jedince a má jasnou vazbu na kvalitu života. Tím má i značný podíl na rozvoji osobnosti v různých směrech.“ (Kirchner¹⁶2009, s. 67)

Při výzkumech stavu flow bylo dále zjištěno, že:

1. Požadavky na jednání a následná zpětná vazba jsou prožívané jako jasné a bez interpretace. Člověk v průběhu činnosti ví, co má správně udělat, a nemusí o tom přemýšlet.
2. Člověk se cítí optimálně zatížen. I přes vysoké požadavky má ale pocit, že má průběh činnosti ještě pod kontrolou.
3. Průběh dění je prožíván jako hladký. Jednotlivé kroky přecházejí plynule do následných fází, jako by dění bylo řízeno (plynulo) vnitřní logikou.

¹⁵ Anglické slovo *flow* znamená plout, plynout (překlad autorky)

¹⁶PhDr. Jiří Kirchner, Ph.D. se profesně orientuje „na problematiku psychologie sportu a odolnosti, dobrodružné sporty (orientační sporty, kanoistika, horolezectví, lanové aktivity, herní aktivity v přírodě), dobrodružnou terapii a zážitkovou pedagogiku. Vystudoval Fakultu tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy.“ (z přebalu knihy Psychologie prožitku a dobrodružství pro pedagogiku a psychoterapii)

4. Koncentrace přichází sama od sebe přirozeně jako dýchání. Dochází k vytěsnění všech kognic, které nejsou bezprostředně namířeny na současnou regulaci provádění.

5. Je značně ovlivněno prožívání času.

6. Člověk se zcela ponořuje do vlastní aktivity (jde o splynutí „já“ s prováděnou činností). Dochází ke ztrátě reflexivity a uvědomění.

(Kirchner 2009, s. 61)

K rozvoji stavu však dle Csikszentmihalyi dojde jen při promyšlené reflexi a čím více se bude aktivita podobat hře, tím spíše dá člověku zažít příjemné pocity bez ohledu na dosaženou kvalifikaci.

2.3.2. Zážitek

Zážitek je laicky řečeno to, co nám zůstává z řady prožitků, výstupem z toho, co jsme prožili ať už pasivně či aktivně. Zážitek můžeme mít po namalování obrazů, ale také po shlédnutí filmu v televizi. Ve velkém psychologickém slovníku je zážitek definován jako „*každý duševní jev, který jedinec prožívá; vnímání, myšlení, představivost; vždy vnitřní, subjektivní, citově provázaný; zdroj osobní zkušenosti, hromadí se celý život a skládá jedinečné duševní bohatství každého člověka.*“ (Hartl, Hartlová 2010, s. 690)

Pokud jedinec něco prožije, vznikne mu zážitek, který je jeho osobním unikátním vlastnictvím. Pokud však chce svému zážitku porozumět nebo se o něj podělit s ostatními, musí svůj zážitek analyzovat v reflexi. Dle Dyrtrtové, Slavíka (2016, s. 114) je třeba rozlišovat zážitek na minimálně čtyři dimenze:

- dimenze tematická (významová)
- dimenze konstruktivní (materiální a strukturální)
- dimenze empatická (expresivně-metaforická)
- dimenzi prožitkovou (impresivně pocíťovanou emoci).

Autoři dále definují zážitek jako nutný předpoklad jakéhokoli poznání, tedy podmínku pro učení se v podstatě čemukoli.

2.3.3. Zkušenost

Stěžejní téma pro zážitkovou i muzejní a galerijní pedagogiku je hledání uměle nastavené situace, aktivity a hry, která účastníka dostane do aktuální situace, kdy prožitek vyvolá vnitřní

zážitek. Dále práce se zážitkem, jejímž výstupem by měla být uvědomělá sdílená zkušenost, kterou osobnost využívá v dalších životních situacích.

2.4. Vymezení zážitkové pedagogiky

Zážitková pedagogika má za sebou dlouhou cestu formování se jako samostatného pedagogického směru. O těžkostech jejího „klubání“ píše například Jirásek¹⁷ v roce 2004, kdy o zážitkové pedagogice vznikly první knihy, disertační práce atd. Se zážitkovou pedagogikou v té době bylo často spojováno vše, kde dochází k zážitku. Důležitý je vědomě řízený postup, kdy máme stanovený pedagogický cíl a předem naplánované prostředky k jejich dosažení. Dále je třeba prožitek reflektovat a tím do budoucna přenést zkušenost získanou zážitkem do reálného prostředí. Výstižně to shrnuje takto:

„Pod označením „zážitková pedagogika“ tedy nadále budeme rozumět teoretické postižení a analýzu takových výchovných procesů, které pracují s navozováním, rozbořením a reflexí prožitkových událostí za účelem získání zkušeností přenositelných do dalšího života.“ (Jirásek 2004, s. 15)

Původně šlo tedy o pedagogický koncept, dnes jde o pedagogickou disciplínu, která má své místo v rámci pedagogických věd, které je však hraniční stejně jako je tomu u arteterapie, dramaterapie nebo multikulturní výchovy. Řada učitelů se snaží o hledání cest, jak ji zapojit do výuky, ještě více se to daří ve školních družinách a ve volnočasových aktivitách. Spolu s přibývajícím zájmem a z toho plynoucí množství literatury a kurzů je třeba více vymezovat co je a co není „zážitková pedagogika“. Ráda bych upozornila na častou záměnu s „pedagogikou zážitku“ a všech nepedagogických aktivit používajících moderní fenoménu prožitku, která nepracuje cíleně s reflexí, ale jde o jakoukoliv činnost založenou na přímé aktivitě. S takovým přístupem se můžeme setkat ve všech kurzech a workshopech pro děti, mládež a dospělé a dalších akcích. Snahou o nesměšování pojmů se ve svých článcích a publikacích často věnuje Jirásek (2004, s. 13), který také specifikuje, že „Pro zážitkovou pedagogiku je typické (a tím se odlišuje od nepedagogických aktivit využívajících fenoménu prožitku) zakotvení prožitku do jeho širších souvislostí. Tedy nejenom vyvolání prožitku, ale především znalost cílů navozování prožitkových situací, zpracování prožitku a jeho převedení do zkušenosti, jež může být opětovně využita.“

¹⁷ Prof. PhDr. Ivo Jirásek, Ph.D. přednáší na Fakultě tělesné kultury Palackého univerzity v Olomouci, je dlouholetým instruktorem Prázdňinové školy Lipnice, zabývá se sportem, religionistikou a sociologií (portál UPOL)

Z toho také vyplývá určitý závazek pro lektora či pedagoga, který by měl umět pracovat především s poslední etapou procesu, o které ještě bude psáno v další části práce. Ta je totiž základním předpokladem k jakési nadstavbě pouhé činnosti.

Podle Pelánka (2013) mají zážitkové akce v praxi plnit tato pravidla:

- Časově uzavřená událost, která trvá několik hodin až několik dní či týdnů
- Zásadní částí programu jsou zážitky, dobrodružství a netradiční činnosti.
- v zážitcích se diskutuje pomocí řízené zpětné vazby.
- Akce je předem připravena skupinou instruktorů.
- Akce se účastní skupina o maximálně třiceti členech, která je předem vymezená určitými kritérii.
- Důležité je prostředí, které je často v přírodě nebo v jinak zajímavém prostředí.
- Program musí být pečlivě připraven, vede systematicky, aby byly naplňovány zvolené cíle. Účastníci by neměli znát podrobný program předem.
- Program by měl obsahovat různé typy činností, které se mají střídat. Například tvorbu, vzdělávání, pohyb.
- Celý program by měl mít silnou atmosféru jako je tajemno, překvapení nebo rom
- Dalším důležitým pojem, na kterém se shoduje většina autorů, je práce s „komfortní zónou“ a jejím rozšiřováním. „*Komfortní zóna je oblast, kde se cítíme dobře*“.

(Pelánek 2013, s. 22)

2.5. Program jako projekt

Většina autorů zážitkové pedagogiky se shoduje, že ať už jde o několikahodinové či týdenní program, je třeba dodržet osvědčené postupy a pravidla. Často mluví o „projektech“. Řízení projektů bych se ráda krátce věnovala, protože právě muzea a galerie často své programy také připravují jako projekty, které navíc často potřebují¹⁸ využívat různé granty a dotace, na rozdíl od placených zážitkových programů.¹⁹ Obecně můžeme projekt definovat jako „*jedinečnou soustavu činností směřujících k předem stanovenému cíli, která má určitý začátek i konec. Vyžaduje spolupráci různých profesí, váže či spotřebovává jejich kapacity a využívá je pro*

¹⁸ Vstupné na program ve státních a často i nestátních muzeích i galeriích se většinou neshoduje s reálnými náklady. (poznámka autora)

¹⁹ Vzhledem k časové náročnosti přípravy, programu samotnému, nutnosti minimálně dvou lektorů a více atd. jsou například kurzy Prázdninové školy Lipnice poměrně finančně náročné. Například víkendový kurz pro jednoho člověka s ubytováním a jídlem stojí 4500Kč. Na druhou stranu škola tvoří fond pro účastníky, pro které je cena vážnou překážkou. Více informací je dostupných na www.psl.cz.

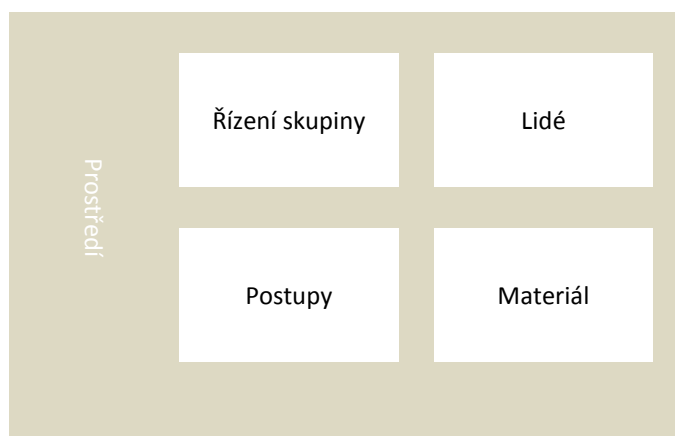
vytvoření výstupu“). (Pokorná 2008, str. 2) Právě delší časová dotace klade zvýšené nároky na pečlivou přípravou.

Každý projekt by měl splnit následující tři dimenze

- věcné – *CO se musí udělat*
- časové – *KDY se to má udělat*
- nákladové – *ZA KOLIK se to musí udělat*²⁰

(Pokorná 2008, s. 3)

Také instruktoři Prázdninové lipnice doporučují mnohé manažerské metody. Při přípravě je dobré se soustředit na pět prvků, které uvádí tato stručná tabulka:

Obrázek č. 2: Řízení projektu

Zdroj: Grafika autorky dle tabulky Aleše Pokorného (In Instruktorový slabikář 2016, s. 309)

Doporučované jsou také metody myšlenkové mapy, SWOT analýza celé akce i jednotlivých aktivit a risk management.

Pro přehlednost budu v dalších částech používat označení edukační program či program.

2.5.1. Plánování programu

V následujícím postupu volně využívám tvorby konkrétního programu uvedeného v Instruktorovém slabikáři vydaného ověřeným lektorským týmem Prázdninové školy Lipnice (2016), který upravuji dle potřeb muzejní a galerijní pedagogiky.

²⁰ Tuto otázku v rámci této práce nezpracovávám ve svém projektu. (poznámka autorky)

2.5.1.1. Cílování

Základním úkolem je vymyslet vhodné téma, srdce programu. V prostředí muzejní edukace by lektor či pedagog měl myslet na souvislost s konkrétní expozicí či výstavou. Ideálně tak, aby program nebyl příliš zjednodušující, tedy nešlo jen o zábavu. Je třeba určit si cíle celého programu, kterých chceme dosáhnout. Mělo by vzniknout ústřední téma, které bude prostupovat každou chvilku programu a postupně jednotlivými aktivitami směřovat k danému cíli či cílům pomocí muzejního obsahu.

2.5.1.2. Motivace

Motivace je naprosto zásadní pro systém zážitkové pedagogiky i pro fungování každého programu samého. Lidé často plní náročné úkoly, posouvají své komfortní zóny, a přitom o tom v podstatě nesmí přemýšlet. Je důležité vytvářet tzv. dramaturgické oblouky. Motivaci můžeme popsat jako potřebu, kterou účastník chce svou fyzickou, psychickou, sociální či intelektovou činností nebo jejich kombinací dosáhnout cíle. Úzce souvisí s uměním úvodního slova, které motivuje v každé části programu a vede příběhem jako nití, na kterou se navlíkají korálky dle velikosti.

Prostředky motivace mohou dle Hanuše a Hákové (in Instruktorický slabikář 2013, s. 136–140) být členěny například takto:

- a. film
- b. videozáznam
- c. rozhlasová hra
- d. kniha
- e. povídka
- f. báseň
- g. fotografie
- h. obrazy
- i. snímky (fotografie nebo obrazy nebo promítaný obraz)
- j. legenda (pověst, příběh, báje)
- k. myšlenka (citát, motto)
- l. přednáška (pravdivá či fiktivní)
- m. hudba, píseň (ze záznamu, živá)
- n. lektor (setkání se zajímavou osobností k tématu)
- o. hra

- p. vlastní zapojení se (lektor by neměl být jen rádcem)
- q. vlastní prostředí

2.5.1.3. Dramaturgie

Po ujasnění cíle akce, tématu a příběhu, je třeba začít vybírat konkrétní akce a hry. Hry jsou dalším specifickým zážitkovým pedagogikou. Hry je možné vymýšlet nebo vybírat z nepřeberného množství publikovaných osvědčených her²¹, případně je citlivě přizpůsobit specifickým potřebám. Nejoblíbenější publikací je Zlatý fond her, který má již šest dílů a několik přepracovaných dotisků, které najdeme v každé větší regionální knihovně.

Dalším krokem je promyslet skladbu jednotlivých aktivit, jejich pořadí a návaznost ve vztahu k stanovenému cíli edukačního programu. Je dobré jednotlivé aktivity například napsat na lístečky a posouvat jejich pořadí na nástěnce dle toho, jak se program vyvíjí. Správně uspořádat všechny aktivity dle řady proměnných je umění, které se lektoři a pedagogové učí jen dlouhodobou praxí, kdy se tento proces stává více intuitivní. Je dobré mít v záloze také několik souvisejících aktivit pro případ nenadálé události. Těmi může být extrémní rychlost účastníků, úraz a tím oslabení týmu, pokles nálady a úbytek jednoho lektora, aj.

Dle Hanuše (in Instruktorový slabikář 2013, s. 65) je třeba rozlišovat mezi třemi typy dramaturgií

- plánovanou (původní teoretický plán)
- reálnou (praktická v terénu)
- evaluovanou (výslednou na základě ověření)

Při plánování bychom se měli držet také toho, zda jsou aktivní všechny tři části osobnosti: duše, mysl, tělo, a to ideálně v harmonii. Prostředků, které můžeme použít je nespočet mnoho. Ernest Thompson Seton (1991) ve své Knize lesní moudrosti říká²², že je možné použít zcela cokoliv pro lidský rozvoj. Důležité je opět správné nastavení cílů a pedagogické vedení s reflexí.

²¹ Např. Zlatý fond her I, II, III, IV, a V. – jedná se o hry a programy připravované pro kurzy Prázdninové školy Lipnice s teoretickým úvodem, a mnoho stránek abecedně řazených her s podrobným popisem kdy, kde, jak a proč se má hra hrát a pro koho je či není. Dále množství příruček pro skauting. (popis autorky)

²² V České republice dlouhodobě fungují organizace Junák a Skaut, které se zabývají pobytem v přírodě a jsou jedním ze zásadních inspiračních zdrojů zážitkové pedagogiky. Nově nacházím i Ligy lesní moudrosti, které také učí děti, mládež i dospělé životu v divoké přírodě, spolupráci, ale nejsou založeny na křesťanských východiscích jako první dvě jmenované. Dvě knihy Ernesta Thomsona Setona (Kniha lesní moudrosti a Svitek březové kůry) jsou velmi populární. (poznámka autorky)

Přesto se zpočátku můžeme držet několika dramaturgických postupů, které jsou psány s ohledem na muzejní a galerijní přesah:

a. Dynamika kurz – a to vnitřní (míra prožívání, hloubka, do jaké program jde, intenzita niterné práce aj.) a vnější (střídání aktivit, intenzita programu, fyzická náročnost, tempo aj.)

b. Gradace – od jednoduššího k těžšímu, od lehčích aktivit k těm složitějším atd. Maximální využití daného času.

c. Vrchol kurzu – ke konci programu by měla být zařazena hra, která je vrcholem, ať už fyzickým, emočním či sociálním. Jednoduše závěr, který přinese účastníkům intenzivní pocit, s kterým odejdou. Zároveň všechny předchozí aktivity by k plánovanému vrchu měly směřovat. Může to být sbírání indicií nebo vědomostní příprava na poslední velký zážitek.

d. Zlatý řez – Podle Hakové a Hanuše jde o převzatý pojem, který stejně jako na obrazech určuje místo v programu, které přirozeně vnímáme více než celek. „*V zážitkové pedagogice mluvíme zhruba o přelomu druhé a třetí třetiny dlouhého autorského kurzu jako o momentu, který má potenciál zasáhnout účastníka hlouběji.*“ (in Instruktorový slabikář 2016, s. 114)

e. Přesah – co si mají účastníci odnést po skončení kurzu? Nejde jen o účastníky samotné, ale i o možný přesah na další lidi. V případě tvorby v přírodě vznikne něco, co potkají náhodní chodci, při využití barevných fáborků vznikne odpad, při velké zážitku budou děti příběh vyprávět dál a pokud si fyzicky z programu odnesou třeba pracovní list nebo artefakt může to vyvolávat vzpomínku v nich i působit na ostatní.

f. Přejít – na počátku účastníci vstupují do programu ze svých běžných životů do prostoru a programu, který je pro ně nový a jiný. Na konci musí opět vystoupit. Je vhodné tyto dva momenty ohraničit, udělat z nich rituál nebo je citlivě uvést.

g. Nejistota – program by měl být překvapením, i když účastníci tuší téma a místo, neměly by vědět více. Měly by být fascinovány, maximálně vtaženy do děje. K tomu je třeba také bezpečné a přátelské prostředí, které dovolí nechat se unášet programem.

h. Pružnost – lektoři a pedagogové nesmí nikdy ustrnout. Stále musí sledovat vývoj skupiny, jednotlivce, program a jeho plynutí a nebýt rigidní. Umět včas zasáhnout, v případě potřeby pružně reagovat drobnou změnou či výhybkou v programu je opět um získané s množstvím zkušeností.

ch. Prostor – důležitý dramaturgický prvek propojený s tématem, metodami i programem. Jak pro zážitkovou pedagogiku, tak pro muzejní a galerijní pedagogiku základ pro celé fungování aktivit.

2.5.1.4. Řízení rizika

V zážitkové pedagogice jsou účastníci i lektori často vystaveni podmínkám, které jsou více rizikové. Řízení rizika nebo používaný anglický název risk management je nedílnou složkou příprav a také realizace všech projektů. Kurzy zážitkové pedagogiky jsou většinou dlouhé, jsou situovány v přírodě a vystavují účastníky extrémním situacím, často fyzicky a psychicky náročným.

Vynecháme právní problematiku zodpovědnosti za fyzická zranění účastníků i otázky pojištěnosti institucí, organizací a jednotlivců.

Důležité je uvědomění si rizik a schopnost zvládnout rizika, což je i klíčovou životní kompetencí související s pedagogikou a lektorováním asi více než v jiných oborech. A samozřejmě rizikům předcházet.

Základní trivium prevence rizik:

- a. Co se může stát?
- b. Proč by se to mělo stát? (materiál, postup, místo, absence pomůcky)
- c. Co s tím můžeme udělat?

Opět může pomoci podívat se na pět základních faktorů programu a projít si jejich rizikovost:

Prostředí, řízení skupiny, lidé, prostupy, materiál. K materiálu patří dobře vybavená lékárnička, nabitý mobilní telefon s fotoaparátem a formální vzdělání v poskytování první pomoci i další vzdělávání.

Řada organizací má své vnitřní pravidla řízení rizik, systém práce s úrazy a jejich zpětného rozboru. Například jednotlivé organizace hnutí Outward Bound každé dva roky musí projít auditem řízení rizika, jinak jim hrozí odebrání licence.

V prostředí muzejní a galerijní edukace dětí a mládeže je situace trochu odlišná. Děti bývají na programech většinou samy. Z vývojové psychologie a díky rámcovému vzdělávacímu programu mohou pedagogové očekávat míru toho, co by měly umět a zvládnout. Zároveň jsou závislí na informacích od rodičů, u nezletilých dětí je nutný k mnoha úkonům a ošetření

souhlas rodičů nebo jiných zákonných zástupců. Proto je třeba při samotném programu nejen zvážit náplň, její rizika a možná řešení, ale také jak vše „ošetřit“ dopředu s dospělými. A i u programů v muzeích a galeriích platí důležitost zpětného pohledu, tedy najít si čas na zhodnocení co fungovalo a co ne, co je třeba změnit atd. Důležité je řešení s dalšími kolegy, případně s vedením.

Pokud se nějaká příhoda přihodí, je dobré ji nejen vyřešit, ale i zpětně analyzovat.

Obecně je možné používat:

- pravidelnou osvětu
- povzbuzení, podporu
- vynucovací prostředky pro klienty (normy, pravidla, legislativa)
- systém pro pedagogy/lektory (vlastní formuláře, postupy, knihy úrazů, kodexy atd.)

2.5.1.5. Cílená zpětná vazby

„Zkušenost není to, co zažijeme, ale to, co uděláme s tím, co jsme zažili.“ Aldous Huxley²³

Reflexe je dle J. Neumana *„řízený proces hodnocení aktivity, který využívá informací ze zpětné vazby k hledání širších souvislostí a významů.“* (In Reitmayerová, Broumová 2007, s. 12). Hojně se používá právě v zážitkové pedagogice. Podobně jako další pojem sparing nebo česky sdílení. Jde o odkrývání emocí, které účastníci kurzů mají z předchozího zážitku a akt společné důvěry a utváření sociální vazby se skupinou. Dále se často setkáváme s pojmem zpětná vazba, který je však odborně spjat především s pomáhajícími profesemi nebo dalšími organizacemi, kde dochází k vedení týmu supervizí. Supervize pomáhá pracovníkovi rozvíjet určité kompetence, pomáhá mu zorientovat se v různých prožitých situacích s pomocí supervizora a případně dalších lidí (rozlišujeme individuální a skupinovou). Dále se objevují i další označení. Bohužel pojmy se používají různé, o některých se polemizuje.

V této práci budeme používat nejčastější český termín cílená zpětná vazba, zpětná vazba a reflexe. Cílenou zpětnou vazbu Reitmayerová a Broumová (2007, s. 13) definují jako *„označení procesu, při němž skupina verbálně zpracovává zážitek z předcházející aktivity pod vedením instruktora“* zároveň vymezuje i další možné použití termínu.

V reflexích po aktivitách konkrétně zpracováváme dvěma směry:

²³ Anglický spisovatel žijící hlavně v Americe. Hilská (in Zlatý fond her IV. 2013, s.15)

- směrem k pedagogickým cílům (téma, cíl aktivity)

- směrem k procesům ve skupině (individuální pocity, porušení pravidel, silný společný zážitek, aj.)

Zpětné vazbě není třeba se nějak složitě učit, nejde o psychoterapii, krizovou intervenci ani o psychologické vedení.

Zpětná vazba by měla být po každé aktivitě, na konci dne a na konci kurzu. Pedagog či lektor by měl zvládnout udržet nebo nasměrovat zpětnou vazbu k tématu (k cíli) případně se rozhodnout přejít k jinému tématu, ale pak u něj setrvat. Pokud je původní téma vypuštěno je třeba se k němu vrátit a uzavřít tak obě témata.

Hloubka možné zpětné vazby vychází z individuální osobnosti a jeho rozpoložení (nálada, pocit bezpečí, temperament, aj.) a může pracovat také s časem. Program, který přinese, v danou chvíli jen určité uvědomění smyslu, může později v další souvislosti přinést uvědomění si významu nebo dokonce práci s významem.

Obecně při zpětné vazbě dochází k tomuto modelu:

PROŽITEK (minulost) - TADY A TEĎ – ZMĚNA/ROZVOJ (budoucnost)

Zpětná vazba může probíhat diskuzí, doplňováním věty (dneska se mi líbilo... a každý doplní) nebo třeba jedním slovem. Nemusí být jen slovní, ale pro také:

a. výtvarná – modelování tvarů, barvené osy, koláž, obrázky, aj.

b. prostorové – škály (postavte se na určité místo), teploměr (jak se hodnotíte), pokládání předmětů (symbolické předměty dávané za odvalu, za úspěch, aj.)

c. tělesné – pantomima pocitů, ukazování na prstech, sochy pocitů, aj.

d. zvukové – tleskání, výběr nástroje dle pocitu, vydávání zvuků, atd.

Ve verbálním projevu je důležité umět správně klást otázky. Pokud se při programu mělo něco důležitého udát, co je třeba propracovat, je vhodné účastníky uvést například otázkami „*Popište, co konkrétně jste dělali od vysvětlení pravidel.*“, „*A když jste natírali tu barvu, jak jste se cítili?*“, „*K čemu myslíte, že to bylo dobré.*“.

Každá aktivita a celý program by měly být ukončeny právě některou z technik cílené zpětné vazby. Důležité je dbát na to, zda se každému dostalo slova a přiměřeného prostoru. Pomocí různých technik a tréninku je možné pracovat jak s upovídánými jedinci, tak rozmluvit ty

nejtíší. U dětí je vhodné používat různé jasné metody jako zvednutí palce nahoru či dolů dle oblíbenosti aktivity, škály, postavení se do kruhu podle toho, jak se cítí apod. U delších programů je vhodné učit je o svých pocitech a zážitcích stručně mluvit.

V zážitkové pedagogice je třeba na zpětnou vazbu vyhranit dostatek místa v programu.

2.6. Současné trendy v muzejní a galerijní pedagogice

„Do muzea lidé přicházejí, aby spatřily srozumitelný model světa, ujistili se o jeho řádu a hledali porozumění sobě samému, svým kořenům, lidské kultuře i přírodě.“ Petra Šobánková²⁴

Muzea a galerie v České republice i zahraničí hledají cesty, jak zaujmout široké spektrum diváků. Nejde již jen o zhlédnutí výstav, ale o trávení času v muzeu nebo i mimo něj.

Původní komentované prohlídky, otevřené i uzavřené dílny pro děti, mládež nebo dospělé již nestačí. Všechny velké galerie a muzea mají v dnešní době svá lektorská oddělení, která často kromě zaměstnanců zaměstnávají externě i specialisty na různé skupiny obyvatelstva (senioři, osoby se zvláštními vzdělávacími potřebami atd.) nebo specialisty k programům (zlatník, aranžér, módní návrhář, filmový animátor atd.). Programy nabízí i mnoho menších muzeí a galerií, i když v omezené míře.

Prodlužuje se také nabídka délky doby strávené v instituci. Muzea a galerie ve velkých městech nabízejí pravidelné dílny formou pololetních kurzů, víkendové kurzy, zájezdy, a dokonce příměstské tábory²⁵.

Zlepšuje se také propagace, a to nejen klasickými tištěnými prostředky (letáky, noviny, ročenky, aj.), ale především moderní sociální sítě jako je Twitter, Facebook nebo My space, kde zodpovědný pracovník či pracovnice pohotově reagují na komentáře, vytavují fotky, animace, vymýšlí soutěže atd. Dá se předpokládat, že vývoj tohoto druhu propagace se bude rychle vyvíjet.

²⁴ Šobánková (2015, s. 7)

²⁵ Příměstské tábory probíhají docházkovou formou, kdy rodinný zástupce ráno dítě přivede a večer odvede. Často také nemusí být zajištěna strava, ale děti a mládež si přináší své vlastní jídlo na celý den, případně se společně stravují v restauraci. Tábor obvykle trvá od pondělí do pátku. Tato forma tábora je v posledních letech velmi populární v době jarních, velikonočních, a hlavně letních prázdnin z důvodu nedostatku dovolené pracujících rodičů a vlivem sociologických změn, kdy se rodiny s dětmi často žijí bez pomoci ostatních členů širší rodiny. Příměstské tábory nabízejí pestré aktivity a možnost prezentace a využití svého potenciálu různým klubům, oddílům, organizacím neziskového i komerčního charakteru. Na příměstské tábory je možné žádat dotace, které snižují jeho konečnou cenu. (poznámka autorky)

Všechny výše uvedené trendy nahrávají aplikaci zážitkové pedagogiky. Jak již bylo řečeno, pro zážitkovou pedagogiku je typický minimálně týdenní program. Ojediněle prodloužený víkend.

Právě celodenní nebo víkendové akce, a hlavně příměstské tábory vybízejí k vymýšlení ucelených programů. Je možné pracovat s ústředním tématem, změnou prostředí včetně pobytu v přírodě (hlavní města většinou disponují množstvím parků a lesoparků) a dostatkem prostoru pro práci se zpětnou vazbou.

Muzejní a galerijní pedagogika při animacích vychází z postupů práce podobných se zážitkovou pedagogikou. Obě pedagogiky se snaží pomoci promyšlených aktivit s daným tématem a cíli dovést účastníka k učení. Používají mnoho společných prostředků.

2.7. Národní Galerie v Praze

Národní Galerie započala svou činnost roku 1796 a postupně se rozrostla do národní organizace spravující devět budov v Praze, ale také ve Fryštátu a Žďáru nad Sázavou. Na internetových stránkách se můžeme dočíst:

„Národní galerie v Praze je výzkumnou organizací, jejímž hlavním účelem je provádět základní i aplikovaný výzkum a experimentální vývoj a šířit jejich výsledky prostřednictvím vědeckých publikací, výstav, výukových programů, metodik, příp. převodem technologií. Prvotní myšlenka, stojící u zrodu NG, je přítomná ve všech složitých peripetiích jejího vývoje: prostřednictvím uměleckých děl povznést ducha národa. V tomto ideálu spatřujeme poslání Národní galerie v Praze i dnes.“ (internetové stránky galerie, 14. 5. 2018)

Na internetových stránkách galerie si po rozkliknutí záložky „programy“ můžeme vybrat mezi nabídkou: oddělení vzdělávání, NG dětem, Pro dospělé a mládež, Návštěvníci se speciálními potřebami, Keška v galerii a nabídku dvou aktuálních velkých projektů Anežka LIVE!, Studio Maria Lessnig. Galerie samozřejmě nabízí také spolupráci školám.

Kromě toho galerie jako jedna z prvních přišla se zajímavou nabídkou Klubu přátel, což je forma dárcovství, kdy individuální nebo firemní dárci odměnou za stanovený minimální limit (nebo vyšší částku dle svých možností) získává kartičku, která jednotlivce nebo skupinu opravňuje nejen k neomezenému navštěvování všech budov NG, ale také na účasti na akcích pořádaných jen pro členy, tedy pro uzavřenou společnost. Mezi také akce patří kulturní program v zahradách objektů s komentovanými prohlídkami, autorské prohlídky, slavnostní otevření nových krátkodobých výstav a mnoho dalšího.

V rámci spojitosti se zážitkovou pedagogikou jsou nejbližší letní ateliéry, které koná po dobu celých letních prázdnin pro různě staré skupiny žáků v rozmezí 7 – 16let a s různou tematikou. Program probíhá každý všední den od pondělí do pátku od 10 hodin do 16. Dle popisu probíhají v ateliérech, expozicích i v přilehlých parcích. Cena jednoho ateliéru je 2.300Kč včetně výtvarného materiálu a oběda.

2.7.1. Klášter svaté Anežky

Klášter svaté Anežky české stálým objektem Národní galerie, kde dlouhodobě vystavuje sbírku středověkého umění v Čechách a střední Evropě let 1200 až 1500. K vidění jsou vzácné deskové malby Mistra Theodorika, za kterými cestují milci umění zdaleka. Kromě deskových maleb také sochy – především piety a madony. Samotný objekt je architektonicky zajímavý. V přízemí je možné vidět prostory, spjaté s řeholním životem Anežky. Prostor se využívá také ke krátkodobým aktuálním umělců. V prostorách jsou panely pro žáky s otázkami, které však vyžadují pomoc lektora. Dále je volně k dispozici haptická výstava napodobenin různých sochařských artefaktů²⁶ a úchvatný ateliér. V tom si rády děti i dospělí napodobí středověké písmo husím brkem, tlakem vytisknou obrázek, přes šablonu si vymalují gotické mozaikové okno či madonu. Dále je možné otiskovat písmena, posedět a číst si cokoli z knihovničky, postavit si puzzle s dílem z expozice aj. Pravidelně se tu také konají akce pro děti, většinou v návaznosti s aktuální expozicí a trvající několik hodin s tím, že přihlášené děti mohou přijít a odejít, kdy chtějí.

²⁶ Artefakt je druhem předmětu. Jedná se o předmět, který byl člověkem záměrně vytvořený nebo pozměněný tak, aby sloužil k nějakému konkrétnímu účelu. [https://cs.wikipedia.org/wiki/Artefakt_\(archeologie\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Artefakt_(archeologie)) (18. 6. 2018)

Obrázek č. 3: Komiksová grafika ANEŽKA LIVE!

Zdroj: <https://www.pudilfamilyfoundation.org/clanky/zahrady-anezskeho-klastera-na-cele-let-o-oziji>

Druhé léto, je možné navštívit zajímavou akce s názvem Anežka LIVE!, kterou Národní galerie na svých stránkách popisuje takto: „*Zahrady Anežského kláštera ožívají v létě hudbou, divadlem, výtvarnými workshopy, netradičními sportovními aktivitami a bohatým programem pro rodiny s dětmi.*“²⁷ Je možné si zacvičit jógu, přijít na koncert, večerní letní kino, na bazárek nebo se projít večerní haštalskou čtvrtí s lektorem. Konají se tu také speciální akce jen pro členy klubu Národní galerie, kteří jsou zvaní emailem.

Hlavní zahrada je zpřístupněna každý den, kromě pondělí, a je možné v ní pobýt, posedět v luxusní francouzské restauraci, která je součástí objektu. V zahradě jsou mnohé sochy moderních umělců a magický domeček Františka Skály pro děti.

²⁷ <https://www.ngprague.cz/detail-novinky/anezka-live-18-6-1-7-2018> (18. 6. 2018)

3. PRAKTICKÁ ČÁST

„Cesty do neznáma jsou tím nejlepším lékem na civilizační pocity vykořenění, odcizení a ztráty hodnot. Výpravy do divočiny, cesty do krajiny se mohou stát životní potřebou, mentální hygienou, očistným rituálem.“ Vít Erban²⁸

3.1. Tvorba programu

Základní myšlenkou této práce bylo vytvořit program založený na zážitkové pedagogice.

Po přečtení mnoha knih, několika rozhovorech, jednom semináři a workshopech pro děti, po jednom teambuildingu pro sekundu gymnázia a zážitkovém semináři pro dospělé jsem nabyla sebevědomí, abych se mohla pustit do vlastní práce.

3.1.1. Časový rozsah

Moje představa byla program minimálně na 10 hodin, což se prakticky nedá realizovat s cílovou skupinou dětí či mládež při běžných edukačních programech v muzeu²⁹. Délka programu a vytvoření si určitého vztahu mezi účastníky a lektorem či pedagogem a dostatek prostoru na zpětnou vazbu mi přijde jako klíčový pro vybraný druh pedagogiky. Inspiraci jsem našla právě v oblíbených příměstských táborech, kdy však 5 ti denní program je příliš dlouhý pro daný rozsah této práce a náročný na realizaci.

Napadl mne tedy kompromis v podobě dvoudenního programu. Ten může být reálně využit jako dva dny programu standartního pětidenního tábora bez přespání nebo formou víkendové aktivity na sobotu a neděli, která poskytne rodičům prostor pro práci, zábavu nebo třeba možnost klidného projítí si výstav. A do třetice je možné dvojdenní program využít v době kratších prázdnin, například v květnu, kdy jsou prodloužené víkendy a žáci mají často ředitelské volno. Případně na podzimní prázdniny, což je nejzazší termín na realizaci outdoorových aktivit.

3.1.2. Místo

„Anežka je z panovnického rodu, to, že se tak sklonila k lidu, ji činí výjimečnou.“ Jan Royt³⁰

²⁸ Hájek (2002, s. 117)

²⁹ Obvyklá délka edukační aktivity či dílny bývá 60–90 minut. Výjimečně 120 minut. (poznámka autorky)

³⁰ Historik, dostupné v článku <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1290660-cesi-si-pripominaji-800-let-od-narozeni-anezky-premyslovny> (15.6.2018)

Pobyt venku důležitým požadavkem, který zmiňuje většina autorů zážitkové pedagogiky. Zároveň pro děti, které aspoň ve velkých městech čím dál více volného času tráví na kroužkách nebo s digitálními médii (televize, počítač, tablet, X-box atd.) mi přišlo vytvoření poutavého programu v přírodě jako velká výzva.

Bylo třeba vybrat muzeum, které je v blízkosti velkého městského parku nebo v dobré dojezdové vzdálenosti přírody. Zároveň tento bod možná vnímám jako dost problematický u nezletilých dětí a mládeže, které mohou trpět alergiemi, je nutno řešit problematiku klíšťat, bezpečnosti, nutností mít mnoho vybavení od standardní lékárníčky přes informovaný souhlas rodičů s pohybem dětí v přírodě. Vhodná je i prosba o funkční pohodlné oblečení a obuv vhodná do počasí dle předpovědi. S programem venku je spojeno riziko vysokých teplot, prudkého deště, bouřky či velké zimy, kdy je nutno improvizovat, vhodně prohazovat aktivity nebo vymýšlet alternativy. S tímto postupem mám však jako třídní učitelka organizující také školy v přírodě pro I. a II. stupeň základní školy a základní školy praktické³¹ zkušenosti. Na druhou stranu program v přírodě je velmi vhodný také pro děti s živou povahou nebo poruchami pozornosti a hyperaktivity.³²

Poměrně brzy jsem si vybrala z pražských institucí Národní galerii, a to z důvodu, že všechny její pražské expozice dobře znám. Mám kartu zákazníka a s dcerou tam chodíme na výstavy, na programy anebo si jen malovat před obraz. Váhala jsem mezi dvěma budovami – Klášterem svaté Anežky a Veletržním palácem. Veletržní palác má ve svých sbírkách například mnoho impresionistů, ke kterým mne spontánně napadalo mnoho vhodných aktivit. Navíc vevnitř je krásná velká kavárna, prostor před galerií, který by se dal využít, ateliér na tvorbu, a hlavně za pět minut je možnost být u na začátku rozlehlého městského parku Stromovka.

Na druhou stranu Klášter svaté Anežky české je v posledních letech hodně zajímavý množstvím aktivit, které by právě delší zážitkový program mohl vhodně doplnit. Svatá Anežka a její příběh mne už dávno oslovily jako liberální feministku.³³ Zaujaly mne různé aktivity, které se konají v krásné zahradě nedaleko centra, a přece v klidu. Ačkoliv má

³¹ Žáci, kteří dříve chodili do ZŠ praktické jsou dnes integrováni. Toto označení škol v současné době dobíhá jako následek školní novely o inkluzi v tzv. překlenovacím období. (poznámka autorky)

³² Prudký nárůst dětí s diagnózami hyperaktivity je známým faktem. Je tedy také vhodné nabízet pro ně vhodné programy, kde mohou zažít úspěch. (poznámka autorky)

³³ Jako absolventka politologie nemám ráda obecné označení feminismus, protože má řadu směrů, které se od sebe velmi liší. Liberální feministky jsou hrdé na to, že jsou ženy a nechtějí soutěžit s muži nebo dokonce být lepšími než oni. Chtějí jen respekt ve společnosti. Například podobné platy, možnost volby rodičovské dovolené pro ženy i muže. Jakýkoliv kladný vzor ženství je příjemně vítán. (poznámka autora)

Národní galerie má zajímavou kampaň Anežka LIVE! a nedávno Anežka NOVĚ! které mají poutavé pop-artové grafické zpracování propagačních materiálů a nabízí velkou škálu aktivit. Přesto poměrně málo studentů a rodičů o klášteře ví nebo ho navštěvují. Možná je to i převažující náboženskou tematikou, která si k mladým lidem musí cestu hledat více než moderní umění. Zároveň je to výborné téma pro zážitkovou pedagogiku, jelikož řada autorů poukazuje na spirituální rozměr zážitkové pedagogiky.³⁴ Velkou otázkou však bylo, co s absencí většího parku, kde bychom nerušeně a ve stínu mohly pracovat.

Vzpomněla jsem si na Prokopské údolí, které sice není od kláštera úplně blízko a cesta s dětmi městskou hromadnou dopravou s přestupem a jízda vlakem budou organizačně jistě náročné. Na druhou stranu od dcery znám, jak je to velký zážitek vyjet i pár stanic vlakem „za Prahu“³⁵. Pobyt v přírodní lokalitě bude pro všechny účastníky zajímavý. Poskytne jiné možnosti než park. Dá se využít vody, stromů, různých povrchů. Proto jsem rozhodla tuto symbolickou cestu z města do programu zařadit.

Obě místa jsem osobně znala, přesto bylo nutné je osobně několikrát při sestavování programu navštívit, abych si mohla připomenout určitá místa, zkontrolovat jejich současný vzhled, vybavení ateliéru v klášteře, možnosti sezení, projít si expozici atd.

3.1.3. Cílová skupina

Původně jsem chtěla udělat program pro děti na druhém stupni. Většina dostupných programů zážitkové pedagogiky, ke kterým jsem se dostala, je koncipována pro dospělé nebo náctileté, případně pro rodiče s malými dětmi. Díky tomu je možné volit fyzicky náročnější úkoly a propracovaně používat zpětného hodnocení, cílit otázky atd. Napadlo mne program nabídnout na gymnáziu, kde jsem v době plánování pracovala. Zvítězila opět zvědavost, jak by program fungoval na mladší školní děti. S těmi se výborně pracuje v tom smyslu, že není těžké je nadchnout. S dětmi na prvním stupni se nejvíce setkávám a nejvíce znám čeho jsou v určitém věku schopné. Navíc jsem předpokládala, že skupinku na programu najdu mezi spolužáky dcery a dětmi, které ke mne chodí na některý z výtvarných či anglických kroužků.

³⁴ Na toto téma pojednává například I. Jirásek <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/600> (9. 6. 2018)

³⁵ Prokopské údolí je součástí Prahy, ačkoliv se to zdá téměř nemožné. K cestě do panenské přírody tak postačí pouze běžný jízdní doklad na městskou integrovanou dopravu. (poznámka autorky)

Nakonec jsem se rozhodla pro smíšenou skupinu od 7 do 12 let s tím, že pro program je komerčně³⁶ lepší, pokud nabízí větší věkový rozptyl a je možné využít vzájemné spolupráce starších a menších dětí.³⁷ Ideální je, aby děti uměly číst a byly zvyklé vydržet delší čas v ne zcela komfortních situacích bez rodičů.

Několik aktivit jsem také měla možnost volně „vyzkoušet“ s dětmi předem, abych dobře odhadla časovou dotaci a schopnost pracovat s určitým muzejním obsahem.

V rámci vyhlášky o inkluzi³⁸ jsem se snažila myslet i na to, že se může přihlásit i žák se speciálními vzdělávacími potřebami. V konkrétních bodech programu proto uvádím i možné alternativy. Národní galerie je také členem Mezinárodního sněm muzeí (ICOM) jejíž členové přijímají etický kodex, podle kterého se zavazují poskytovat vzdělávání všem skupinám obyvatel.³⁹

3.1.4. Časový rozsah

Další zásadní otázkou pro tvorbu programu bylo, jak má být program dlouhý, aby ho mladší školáci udrželi pozornost a program měl spád. Časová dotace se postupně vyvíjela. Nakonec jde o 6 hodin denně s tím, že část je samozřejmě i na přestávky. Děti přichází na program později, než do školy, což kopíruje otvírací dobu muzea a také jsou tak aspoň vyspané.

Při delších programech než 120 hodin by měli pracovat aspoň dva lektori. V zážitkové pedagogice, kde je třeba počítat s tzv. řízeným rizikem, zpětnou vazbou a často náročnou přípravou jsou dva pedagogové či lektori nezbytným základem.

3.1.5. Výběr aktivit

Výběr vhodných aktivit a jejich řazení za sebe bylo nejnáročnějším bodem. Snažila jsem se myslet na konkrétní cíle (co chci děti naučit), na věk dětí, na konkrétní místa (kde přesně

³⁶ Práce s propagací a cílení na množství účastníků jsou pro mne také velmi zajímavou otázkou. Zatímco státní instituce se mi leckdy zdají pasivní, zajímavý je přístup soukromé galerie DOX v Praze. Jejich propagace a širše pořádaných akcí je inspirativní a fascinující. (poznámka autorky)

³⁷ V tomto přístupu je mi vzorem Montessori přístup, kdy školní třída se skládá z trojroční, tedy 1. -3., 4. -6. a 7. -9. třídy. Prakticky mám možnost sledovat, jak to v praxi funguje ve státní škole Na Beránku, program Montessori cesta, kterou navštěvuje prvním rokem má dcera a kde jsou rodiče a jiní dospěláci opravdu kdykoliv vítáni. (poznámka autorky)

³⁸ Vyhláška 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných dostupná například na <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/vyhlaska-c-27-2016-sb-o-vzdelavani-zaku-se-specialnimi-1> (17.6.2018).

Tato vyhláška se vztahuje na školy a školská zařízení, nicméně spustila diskuzi i v řadě dalších oblastí vzdělávání a rovné právo na vzdělávání je zpracováváno i muzejním a galerijním prostředím.

³⁹ http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/icom-czech/pdf/eticky_kodex/ICOM_eticky_kodex.pdf (17. 6. 2018)

budou aktivity probíhat, bude tam dost prostoru, klid na aktivitu atd.) a také na to, aby se aktivity vhodně střídaly (výklad, fyzická aktivita, výtvarná aktivita atd.) celkem dávaly dohromady podobné časové bloky.

Utvořila jsem dva poměrně odlišné programové dny. Jeden klidnější seznamovací v klášteře a druhý náročnější v přírodě, kde již předpokládám interpersonální vztahy účastníků a mohou tedy pracovat na více úkolech z pocitové oblasti a v delších úsecích.

3.2. Základní informace o programu

Název programu: Anežka ALIVE!⁴⁰

Anotace programu: Cítit, myslet, chutnat, slyšet... bystří smysly. Kolik smyslů vlastně máme a co má pro nás smysl?

Ucelený program založený na zážitkové pedagogice a pracující se skupinovou dynamikou a zpětnou vazbou. Ve dvojdenním programu se střídají výtvarné, pohybové i intelektuální aktivity v prostorách muzea, v klášterních zahradách a jeden celý den probíhá v podmanivé přírodě Prokopského údolí v dojezdové vzdálenosti. Děti si mohou zažít outdoorové aktivity a zároveň se přiblížit meditativnímu naladění středověkého duchovního člověka. Poznají základy křesťanské kultury, které jsou kořeny naší evropské civilizace. A seznámí se s jednou z nejvýznamnějších pražských památek – klášteřem svaté Anežky české se zahradami. Ten patří k nejnavštěvovanějším památkám turisty z celého světa.

Cílová skupina: děti 7–12 let

Délka programu: 12 hodin

Počet účastníků: 12

Počet lektorů: 2

Téma:

1. Seznámení s osobností a životem svaté Anežky české
2. Seznámení s prvky křesťanské kultury

⁴⁰ Anglické ALIVE znamená *živý, plný života, oživený či existující*. Tento název úmyslně navazuje na kampaň Anežka LIVE!, kde je použito slovíčko LIVE znamenající *živě*. Zároveň dostatečně vystihuje podstatu muzejní edukace. K překladu byl použit slovník na seznamu.cz. (poznámka autorky)

Cíle programu

Po skončení programu bude účastník schopen:

1. říci, kdo byla svatá Anežka české a říci o ní několik informací
2. rozpoznat některé znaky vycházející z křesťanské tradice
3. ztišit se a pozorovat přírodu
4. formulovat v několika větách ukončenou činnost a mluvit o ní
5. pracovat s hlínou, pastelem, a dalším výtvarným materiálem na základní úrovni

3. 3. Bodový scénář edukačního programu

První den

1. Ranní setkání

Čas: 30 minut

Program začíná v 10 hodin ráno, v prostorách venkovní části restaurace. Děti obvykle přicházejí s rodiči až do půl 11. Příchozí si zatím mohou vyzdobit samolepku na oblečení se svým jménem a nalepit si ji, volně si hrát s nabídnutými pomůckami (malé puzzle z reprodukcí uměleckých děl z expozice, kinetický písek, omalovánky, aj.)

2. Poznávání se

Čas: 10 minut

Společně děti uvítáme, jako pedagožky se představíme jmény, řekneme základní údaje o tom, kolik času tu spolu budeme trávit, jak bude den organizovaný, a to zejména čas na pauzy (orientační časy svačín, oběd, konec) a informace o tom, že dnešní den budeme trávit hlavně tady v prostoru zahrad a expozice Anežského kláštera.

2.1. Horká židle

Čas: 15 minut

Cíl: Seznámit děti a pedagogy. Uvolnit případné napětí.

Metody: pohyb, formulace vět, postřeh, sociální vztahy

Místo aktivity: venkovní část restaurace

Didaktické pomůcky: židle

Metodická poznámka: hru je možné obměnit jako diagnostický nástroj pro pedagogy a nechat děti přesouvat podle toho, kdo je například upovídaný, kdo rád chodí do muzea, kdo už někdy v Anežském klášteře byl, atd. V takovém případě říkají věty jen pedagogové. Funguje hlavně u skupiny dětí 1. - 3. třída.

K poznání účastníků a rannímu rozeřtání dobře poslouží oblíbená hra, kdy do kruhu dáme o jednu židli méně, než je účastníků. Kdo nesedí, řekne o sobě pravdivou větu, která může být i záporná, a všichni kdo souhlasí, si musí předsednout. Na koho nezbyde židle, je na řadě s povídáním. Začíná pedagog, aby děti pochopily princip hry.

2. 2. Pravidla

Čas: 25 minut

Cíl: Sepsání pravidel společného fungování na základě společné diskuze.

Metody: práce s textem

Místo aktivity: venkovní část restaurace nebo zahrada (plácek s lavičkami, dřevěné stoly)

Didaktické pomůcky: dostatečné množství fixů, nastříhané proužky papírů, tibetský (jiný) zvon, 3 rozstříhané pohledy na 4 části, papíry bílé A4, velká čtvrtka nebo karton, tlustý černý fix, lepidla v tyčinkách

Metodická poznámka: při nedostatku času je možné program krátit, např. rovnou pracovat ve skupinách

Říci účastníkům, že tu spolu budeme trávit dva dny, což není úplně málo. A tak aby nám tu bylo dobře, pojďme se dohodnout na tom, jak chceme, abychom se tu chovaly.

Každý dostane několik proužků papírů a sami za sebe vymyslete několik pravidel, jak by se tu lidé měli chovat. Dáme si na to 5 minut a až uslyšíte zazvonit tento zvon, tak si řekneme co dále.

Po pěti minutách zazvoníme a pochválíme je, že to vidíme napsané papírky.

„Ted děti dostanete rozstříhané pohledy, každý z nich má jeden proužek ze 4 (pokud nějaké dítě chybí, je třeba přizpůsobit). Je potřeba se podívat mezi kamarády a složit celý pohled.

Vzniknou tím tři skupinky, které se společně podívají na svá pravidla chování. Možná některá budou stejná, možná jiná, zkuste se pobavit společně o tom, která pravidla se Vám líbí a která ne, zda ještě chcete něco dodat. Čas 10 minut. Potom opět zazvoním.“

Zazvoníme. Následuje finální sestavení pravidel. Pravidla se můžou na karton či čtvrtku sepsat černou fixou nebo přímo nalepit proužky, pokud děti píšou čitelně. Postupně vybízíme děti, aby vždy každá skupinka přinesla lísteček a na karton ho nalepila. Kontrolujeme, zda tam už není podobné pravidlo. Po nalepení či přepsání všech pravidel by mělo zůstat místo na pravidla pedagogů, která dopíšou fixy. *„Všechno jste to skvěle vymyslely a my bychom ještě ráda dodaly něco za nás.“*

Pauza na svačinku 15 minut

3. Hlavní program dne

3. 1. Příběh Anežky

Čas: 30 minut

Cíl: Hravou formou seznámit žáky z životem svaté Anežky české a ověřit jejich nabitě vědomosti.

Metody: pohybová činnost, brainstorming, dialog v kruhu, praktická činnost, práce s textem

Místo aktivity: zahrada kláštera

Didaktické pomůcky: připravené kartičky s textem o sv. Anežce na tvrdém papíru ve folii nebo zalaminované (20ks).

Metodická poznámka: Pokud se sejdou příliš malé děti, je lepší pořadí příběhu z druhé strany kartiček očíslovat a nechat je jen seřadit a přečíst jim to jako pohádku.

„Milé děti nacházíme se na moc důležitém a zajímavém místě, které se jmenuje podle svaté Anežky.“ Můžeme rovnou uvést aktivitu nebo v případě času udělat s dětmi rychlý brainstorming⁴¹ o tom, co už o místu a sv. Anežce vědí.

„Anežka byla princezna. Možná se divíte, proč jsme tady v klášteře a ne na zámku, kde princezny většinou žijí. Ona to totiž neměla v životě úplně jednoduché. Podle jedné legendy o svých trápeních a cestách sem do kláštera napsala dopis. Ten však rozstříkala a ukryla

⁴¹ Metoda používaná v mnoha oborech k reflexi všech dosavadních vědomostí, případně asociace k danému tématu. Ve školství a lektorování často používaná jako úvod k aktivitě nebo aktivitám. Zásadou je rychlost, nemělo by jít o dlouhé přemýšlení a napovídání. (poznámka autorky)

údajně tady v zahradách. Kdo ví, možná by se nám ho podařilo najít. Podle záznamů historiků se udává, že dopis byl rozstříhán na 20 kousíčků. Tak mne napadá, že když už jsme tu, co ho zkusit najít?“

Děti v zahradách hledající cípečkem viditelné kousky příběhu o životě svaté Anežky, který je zkrácenou verzí podle Štěpánky Chlumské (2017). Lístičky postupně nosí pedagožkám. Ty sledují, zda se děti v zahradě chovají ohleduplně, zda všichni děti zažívají úspěch a případně je navádí k úspěchu.

Po nasbírání všech kousků starší děti čtou sestavený příběh o svaté Anežce a jejím rozhodnutím stát se ženou Ježíše Krista. Mnoho dětí možná nebude znát řadu pojmů spojených s příběhem a s duchovním životem klášterů. Můžeme jim základní pojmy vysvětlit a slíbit jim, že se během dvou dnů ještě hodně dozvíme. Zavádíme pravidlo, že mluví ten, kdo má v ruce poslaný kamínek. Ostatní poslouchají nebo se hlásí o kamínek.

Pokud skupina aktivitu včas dokončí, dám dětem kopie obrázku svaté Anežky, aby si mohly zapsat své poznatky.

Pauza na oběd 1 hodina

(společný oběd v blízké restauraci, pokud zbude čas – volná hra, odpočinek dětí)

3. 2. Sochařská akademie ⁴²

Čas: 30 minut

Cíl: Vyzkoušet se vžít se do pocitů někoho jiného a tyto pocity také hádat na druhých.

Metody: Dramatická a výtvarná činnost, výklad

Místo aktivity: zahrada

Didaktické pomůcky: záznamové archy, tužky, případně velký papír/karton/flip chart, připravené 4 kartičky s emocemi (např. vztek, strach, radost)

Metodická poznámka: V případě nedostatku času se dá zkrátit o hodnocení. Děti mohou jen hádat název sousoší a hodnotit podobu slovně nebo palcem nahoru, do středu či dolů.

Zvolíme čtyři děti, které si k sobě do skupinky přizvou další dvě děti. Vzniknou tedy čtyři skupinky po třech dětech. Zástupce každé skupiny vyzveme si přijít vylosovat téma k

⁴² Tato hra je převzata a volně upravena pro potřeby mladších účastníků z knihy Zlatý fond her I. (2002, s. 122)

výtvarnému zpracování. Úkolem každé skupiny je vymyslet a propracovat sousoší na dané téma – emoci. „*Děti už jste určitě viděly mnoho zajímavých soch, a i tady v zahradách jsou. Buďte však originální a vymyslete ještě zajímavější*“. Důležité je, že jejich dílo musí vydržet nehybně aspoň jednu minutu. Časový limit na přípravu je 5 minut.

Po zazvonění zvonce. Slavnostně uvedeme závěrečné hodnocení vzniklých soch na akademii. V ideálním případě pedagogové vstoupí do role přehozením pláště, spuštěním slavnostní hudby například z telefonu. Postupně vyzveme každou skupinu, aby šla do popředí a předvedla svou sochu. Po jedné minutě ostatní hádají, co měla socha znázorňovat. Pokud někdo uhádne, získají všichni ze sousoší 5 bodů. Na rozdané hodnotící archy ještě každý ohodnotí každého ze sousoší hodnocením 1-5 jako ve škole. V ideálním případě ihned zapisujeme na velký karton.

Po vystřídání všech čtyř družstev sečteme body a slavnostně vyhlásíme vítěze, kterému klaníme, tleskáme a provoláváme slávu a snažíme se posunky k tomu nadchnout i ostatní.

3. 3. Návštěva expozice a kreslení madon

Čas: 45 minut

Cíl: Seznámit žáky s expozicí středověkého umění, obeznámit je se základními pojmy a pravidly chování v muzeu. Podpořit kreativitu při zpracování madony a vyzkoušení si nových materiálů a technik kreslení. Seznámení se s dílnou muzea.

Metody: výklad, pozorování, výtvarná činnost - kresba

Místo aktivity: zahrada (výklad), expozice NG (expozice soch madon, piet) a dílna (praktická práce)

Didaktické pomůcky: železné šablony madon, papíry, dostatek různorodého výtvarného materiálu (pastel, úhly, tužky, bločky, pastelky, aj.)

Metodická poznámka: Skupinu je možné také rozdělit na dvě. Vždy by se jeden pedagog věnoval šesti dětem. Pokud jde o živější děti, můžeme tak na ně lépe dohlédnout a zachovat klid pro ostatní návštěvníky.

„Asi jste si, děti, všimly, že tady v zahradě kolem sebe vidíme řadu soch. Jsou to sochy možná trochu zvláštní, protože za života Anežky tu určitě nebyly a všichni z její doby by se nad nimi asi velmi podívovali. Tyto sochy vytvořili moderní sochaři z našich dob. Ve středověku, za života Anežky to bylo se sochami takto. Sochařství bylo v gotice zprvu těsně svázáno s

architekturou. Později již ale vznikaly také volné plastiky. Byly to kamenné a dřevěné sochy madon, kříže s tělem Krista, piety, což jsou sedící madony s mrtvým Kristem na klíně i sochy světců. Sochařství i další druhy středověkého výtvarného umění byly u moci církve silně motivovány křesťanstvím a zdobily se jimi převážně chrámy, kostely a také různé předměty ze zlata.“

„Tak a my se teď úplně potichoučku půjdeme podívat do kláštera na to, jak sochy v dobách Anežky vypadaly.“ Následuje poučení o tom, jak se chovat v expozici, jak se tam budeme pohybovat.

Pokusíme se navodit jakousi sváteční tichou atmosféru, se kterou vstupujeme do expozice a během 10 ti až 15 ti minut odcházíme.

Přejdeme do dílny, kde si děti mohou vzít papíry a rozličný materiál na kresbu a vlastní kresbou či pomocí kovových šablon mohou znázornit madonu s dítětem, jeden z nejčastějších motivů z expozice.

Venku si opět můžeme udělat výstavku a připomenout si, proč se Marie s Ježíškem znázorňovala. Je vhodné mluvit o tom, že dodnes má mnoho lidí k panně Marii velkou úctu, protože byla maminkou spasitele světa a její úloha nebyla vůbec lehká. Můžeme jim příběh vyprávět případně využít znalostí některého žáka⁴³. „A až přijdete dnes domů, tak maminky můžete tímto obrázkem potěšit.“

Pauza 15 minut na svačinu

3.4. Mozaiky⁴⁴

Čas: 30 minut

Cíl: Nechat děti zažít radost z kombinace barev. Umožnit jim pochopit práci umělce pracující s mozaikou.

Metody: výtvarná činnost, experiment

Místo aktivity: zahrady

⁴³ Z mé osobní zkušenosti většina dětí už nezná biblické souvislosti, pokud někdo z rodiny není věřící. Vzhledem k tomu, že jsme jednou z nejvíce ateistické zemí a výuka všeho spojeného s náboženstvím je v rámci tohoto faktu i v kontextu globální migrace citlivým tématem. V těchto souvislostech může muzejní edukace sehrát významnou roli nositele kulturního dědictví. (poznámka autorky)

⁴⁴ Volně inspirované podle Zhoře (in Standrellová 2005, s. 38)

Didaktické pomůcky: připravené čtverečky všech barev a odstínů v dostatečném množství ve velkých obálkách pro čtyři skupiny, velké čtvrtky či kartony, případně lepidla v tyčinkách

Metodická poznámka: Děti možné rozdělit dle věku nebo jako koedukované skupiny

„Děti možná jste si už všimly, že tady v klášteře byla výzdoba složená z malých barevných kousků. Tomuto umění se říká mozaika, a i dnes se ho lidé opět učí. My si teď vyzkoušíme práci s kousíčky sklíček, které ale máme z papíru.“

Rozdělíme děti na čtyři skupiny po třech dětech (volně nebo např. jim rozdáme po barevném čtverečku a děti se stejnou barvou jdou k sobě). Dáme každé skupině na rovnou plochu (stul/zem) nastříhané větší množství různě barevných čtverečků včetně bílých a černých. Před ně dáme větší tužší papír či karton. A vyzveme je, aby vyzkoušely rytmus různých barev skládaných těsně vedle sebe jako na šachovnici. Nejdříve je necháváme volně tvořit a zkoušet. Potom je můžeme obcházet a dávat jim další náměty, a to střídání studených a teplých tónů, rytmus výrazných a klidných tónů.

Nejhezčí variantu mohou děti nalepit (pokud máme čas) nebo jen posbírat čtverečky zpět do obálek. Aktivitu uzavírá rychlé kolečko, kdy každý řekne opravdu jen jednou větou, jaké to bylo.

4. Závěr

4. 1. Poznaly jsme se?

Čas: 10 minut

Cíl: Ověřit si kolik toho víme o druhých ze skupiny. Aktivizovat se.

Metody: Práce s hlasem. Vžívání se do druhého.

Místo aktivity: zahrada

Didaktické pomůcky: papíry a psací potřeby

Metodická poznámka: Děti mohou věty nejdříve napsat, protože mohou mít problém si je rychle vymýšlet. Obměnou je, že každé dítě o sobě napíše několik pravdivých vět, ty hodíme do klobouku. Postupně losujeme a čteme. Děti hádají, o koho jde.

„Děti a teď zjistíme, nakolik už se známe. Souhlasíte?“

Vysvětlíme, že každý řekne o sobě tři věty s tím, že jen jedna je pravdivá a ostatní lživé. Snažíme se říci každou stejným hlasem. Hádáme, která je pravdivá.

Reflexe: Co nás překvapilo? Známe se?

4. 2. Reflexe a uzavření

Čas: 30 minut

Zůstaneme sedět v kolečku a pedagog shrne všechny aktivity, které jsme dnes dělali. Můžeme děti nechat u každé hlasovat, zda je bavila.

Vyzveme, aby se teď každý vyjádřil velmi stručně k tomu, co se jim dnes líbilo (spíše než aktivity jaké chování, momenty) a co naopak ne, s čím odcházejí domů. Rovnou s kamínkem v ruce začne jeden a druhý pedagog, abychom jim to ukázali. Necháme potom jedno po druhém dítěti mluvit, pokud nemluví příliš dlouho, neusměřujeme je a necháme mu prostor.

Rozloučíme se. Na závěr zazvoníme zvoncem, který symbolicky ukončuje aktivitu i den.

4. 3. Odchod

Čas: 15 minut

Posledních patnáct minut si už děti vyzvedávají rodiče, a proto už jen pomáháme dětem sbalit věci, rozdat podepsané obrázky.

Druhý den

1. Ranní setkání

Čas: 30 minut

Ranní setkání opět 10 – 10:30 v zahradě Anežského kláštera. Děti už se po prvním dni znají, mají možnost si spolu povídat, hrát. Mohou využít zahradní prvky k hrám (domeček, vláček) nebo opět si hrát s připravenými aktivitami, které jsou stejné jako první den.

2. Cesta

Čas: 60 minut

Místo aktivity: Anežský klášter – Staroměstské náměstí – Malostranské náměstí – Smíchovské nádraží – Prokopské údolí

Metodická poznámka: Pokud by nám ujel vlak, zde je největší časová ztráta, protože další jede až za hodinu. V tom případě dát prostor na svačinu, hrát krátké hry z náhradních aktivit na nádraží a program na místě krátit například o následující aktivitu – kamenné stavby.

Před půl jedenáctou pedagožky opět děti informují o dnešním dni, hlavně řeknou zásadní informace k tomu, že dnešní program je mimo areál Anežského kláštera a jedeme vlakem do Prokopského údolí, kde si vyzkoušíme trochu z toho, co zažívají řádové sestry. Zkontrolujeme, že děti s sebou mají vše potřebné na celodenní pobyt venku a všichni mají batohy na zádech.

V 10:30 se se všemi účastníky pedagogové vydávají pěšky na Staroměstské náměstí. Tramvají, s jedním přestupem, dojedou na Smíchovské nádraží, odkud jede malý lokální vlak do Prokopského údolů, kde vystupujeme. Dětem stačí Open card, Lítačka či lístek na Pražskou hromadnou dopravu.

Pauza na svačinu 15 minut

(většina dětí se pravděpodobně nají již cestou, pauzu lze operativně dát či nedát...)

3. Hlavní program

3. 1. Kamenné stavby

Čas: 25 minut + 5 minut přesun

Cíl: Zažít práci s přírodním materiálem, projevit kreativitu a uvědomit si možnost zásahu do krajiny činností člověka stavitele.

Metody: činnostní, výtvarná činnost

Místo aktivity: Prokopské údolí

Didaktické pomůcky: kameny, případně jiné přírodniny (vše na místě), tibetský zvon

Metodická poznámka: Práci je možné zadat i ve skupinách. Vhodné pokud máme více dětí, které jsou neaktivní, mají poruchy nebo handicap atd. Případně pokud potřebujeme ušetřit čas.

Od vlaku se vydáme cca 5-10 minut chůze na velký kamenný sráz. Zde je velké množství kamenů. Zazvoníme tibetským zvonkem, aby se děti ztišily, a uvedeme aktivitu.

„V dobách Anežčina života byli lidé mnohem více spjati s přírodou, jakou tu dnes uvidíme. V ní také hledali materiál, ze kterého stavěli své domky nebo i reprezentativní budovy jako

kostely. V době, Anežčina života tu byl stavební sloh, kterému se říká gotika, a už jste o něm asi dost slyšely. I klášter Anežky byl postaven v tomto stylu. Možná bude pro vás překvapením, že vše se stavělo z kamene, který tu vidíte všude kolem sebe. Na velké honosné stavby se nejdříve velké kusy kamenů musely velmi dobře opracovat. Prosté domky se však stavěly i z drobnějších neopracovaných úlomků z lomů. A právě těch tu máme kolem sebe nejvíce. No a dnes se stanete středověkými gotickými staviteli. Necháme si teď čtvrt hodinky na to, abyste vystavěli co nejkrásnější domek, stavbu nebo prostě co si vymyslíte a zvládnete. Po tomto čase opět zazvoníme zvonem a uděláme si společnou občůzku.“

Po uplynulé době si s dětmi projdeme stavby a povídáme s o tom, jak bylo těžké stavět, zda se jim takové stavby líbí, zda si myslím, že se jim dílo líbilo. Mluví vždy jen dítě či pedagog, které dostane do ruky kamínek.

Nakonec se se stavbami rozloučíme.

3. 2. Zvuková mapa

Čas: 30 minut

Cíl: Základy relaxace, uvědomění si zvuků kolem sebe a jejich vazeb. Vyzkoušení si tvorbu vlastní mapy. Uvědomění si těžkost přenosu některých vjemů či pocitů na papír.

Metody: experiment, hudební činnost, myšlenková mapa

Místo aktivity: Prokopské údolí

Didaktické pomůcky: papír, pastelky, fixy, případně stírací tabulka na demonstraci

Metodická poznámka: Dle věku účastníků je třeba děti více seznámit a prakticky ukázat metodu myšlenkových map.⁴⁵

Přesuneme se s dětmi na místo, kde je více zeleně a dostatek místa na pohodlné sezení například na trávě, ideálně již blíže k vodnímu zdroji. Děti jsou vyzvány, aby se pohodlně usadily na pláštěnky, našly si svá místečka.

„Po stavění staveb jsme možná trochu unavení. Ted' si pohodlně sedněte nebo lehněte a zkuste si zavřít oči. Poslouchejte vše, co je kolem vás. Co vše slyšíte. Je každý zvuk sám nebo slyšíte třeba dva ptáčky, kteří si povídají? Jenom vše poslouchejte a není potřeba nic říkat mě ani kamarádům. Jenom vnímáme všechny zvuky, které tu můžeme slyšet.“

⁴⁵Propracovanou metodikou používání myšlenkových map pro děti i dospělé se zabývá např. Tony Buzan. (poznámka autorky)

Po chvíli, nebo pokud už vidíme nesoustředěnost a povídání dětí, vyzveme je k práci.

„Až si dost užijete poslouchání, vezměte si tu papír a pastelky či fixy a pokusíme si udělat mapu zvuků. Podobně jako si lidé zakreslují místa, kudy prošly, tak my si zakreslíme, co jsme slyšeli. Každý může mít svou mapu jinou a pokuste se koukat jen do svých myšlenek, ne ke kamarádům. Klidně si najděte klidné místo tady v našem dohledu, abychom Vás viděly.“

Ted' na jednom papíře nebo na smyvateľné tabulce dětem zběžně ukazují, jak se kreslí mapa. Začnu prostřední bublinou, kde můžu být třeba já (slyším své srdce, svůj dech?) a postupně ode mne jdou další čáry s bublinami, kde jsou další zvuky (můžu je psát nebo ještě lépe malovat, což využijí hlavně menší děti) a na ně možná navazují další...

„Tak a ted' každý zkuste zakreslit svojí vlastní mapu toho, co slyšíte“.

Během práce chodíme kolem dětí a pomáháme jim, zajišťujeme klid, protože cílem je i zklidnění, soustředění se na krajinu a její zvuky, na sebe a na brzký oběd.

Po tom, co většina dětí skončila, uděláme výstavu na zemi. Po tom, co si děti můžou prohlédnout obrázky ostatních, si sedneme kolem nich dokolečka a jeden po druhém si podáváme kamínek a každý řekne, jak se mu tvořilo, může i komukoliv položit otázku nebo něco říci k další mapě.

Slyšeli jsme stejné zvuky? Jsou zvuky stejné, jaké slyšíme, když jsme třeba doma, ve škole, v zahradě Anežského kláštera? Můžeme je vyzvat, aby si mapu vzaly domů a zkusily si namalovat další mapu doma a porovnat je.

Pauza na oběd 30 minut.

(Každý jí co si přinesl, můžeme rozložit všechny pláštěnky vedle sebe a udělat společný piknik. Po obědě děti mohou odpočívat, volně si hrát a povídat si.)

3. 3. Tichý pochod k prameni

Čas: 45 minut

Cíl: Schopnost koncentrace. Rozvoj smyslů a vnímavosti.

Metody: činnostní, dramaterapie

Místo aktivity: Prokopské údolí

Didaktické pomůcky: žádné

Metodická poznámka: Pokud by byl pochod příliš dlouhý nebo bychom byli v časové tísní, můžeme zpáteční cestu jít „běžně“.

„Milé děti teď si vyzkoušíme, jak se v době Anežky žilo v kláštorech i žebravým mnichům v ulicích měst. Podnikneme teď spolu tichou pouť k pramínku vody, abychom se mohli po obědě napít čisté vody. A protože dříve i boty nebyly samozřejmostí, půjdeme bosy. Pravidlem je, že vody se může napít jen ten, kdo půjde celou cestu beze slova, půjde jen sám za sebe a nebude se otáčet, postrkovat ani jinak komunikovat s nikým kolem sebe. V duchovním životě sester a bratrů bylo běžné, že se chodily dlouhé trasy pomalým tempem, při kterých se modlili. My se budeme aspoň snažit vnímat každý svůj krok, vše kolem sebe, pomalé utíkání krajinou.“

Věci si děti nechají na místě a zůstane tam jeden pedagog, aby děti mohly jít zcela bez věcí a bez bot. Důležité je navození opravdu posvátné atmosféry, kdy velmi pomalým krokem vychází pedagog a za ním jako káčátka v řadě děti. Nelehkým úkolem je děti opravdu pohledy a náladou uklidňovat z počátečního neklidu. Cesta vede ve vytrvalém klidném tempu rozličným terénem, aby dětské nohy poznaly různé povrchy. Cíl je u pramínku vody, kam pedagog sejde a nabírá trochu do vody a každému dítěti, které přistoupí, nalije do nastavených dlaní. Potom se stále beze slov vracíme zpět.

Pokud se vše podaří, až tady se posadíme do kruhu a pedagog promluví. Ocení všechny děti za velkou snahu a většinu snad i za splnění nelehké zkoušky a s kamínkem v ruce je vyzve k pověděním ostatním o tom, jak se teď cítíme.

3.4. Modelování poslepu ⁴⁶

Čas: 45 minut

Cíle: Koncentrace, důvěra k vedení jiných lidí, a ve své schopnosti. Vyzkoušení si možnosti nevidomých.

Metody: výtvarná činnost, praktická činnost s hlinou, experiment

Místo aktivity: Prokopské údolí

Didaktické pomůcky: keramická hlína, šátky na oči pro všechny děti

⁴⁶ Tento postup jsem dělala ve své školní praxi s žáky s poruchami pozornosti, pokud jsem je potřebovala zklidnit nebo připravit na důležitý rozhovor. Naučila jsem se ho na Waldorfském semináři pro třídní učitele (3letý akreditovaný výcvik) spolu s mnoha dalšími náměty na práci s hlídou. Matně tuším, že postup mám od Ivety Sadecké, která učí umělecké předměty a výtvarnou výchovu na Střední Waldorfské škole v Semilech.

Metodická poznámka: Pokud by některé dítě mělo vyloženě fobii z dlouhého nevidění nebo bylo velmi nezdatné, můžeme mu šátek sundat a naznačit ať, ale nic neprozrazuje ostatním.

Nikdy nezkracovat čas na zpětnou vazbu, jde v podstatě o terapeutickou metodu, kde je vyslovení všeho důležité.

„Děti čeká nás další zkouška toho, zda dokážeme žít a tvořit jako lidé v době Anežky. Dříve se lidé většinou živilí nějakým řemeslem, kterým se naučili většinou od svého tatínka nebo dědečka. Takové řemeslo museli potom vykonávat opravdu celý život, a to třeba i za tmy, pokud jim v zimních měsících došel olej do petrolejové lampy nebo pokud už stáří oslepli. My si teď zkusíme vyrobit něco z hlíny bez toho, abychom používali naše oči. Uvidíte, že to půjde.“

Dětem zavážeme šátky oči, ujistíme se, že nevidí, ale mají pohodlí. Před každého postavíme hrudku hlíny a vyzveme je, aby z ní ulamovaly co nejmenší kousky. Ty bříšky prstů zpracovaly na malé placičky a placičky vrstvěli na sebe. Necháme jim dost prostoru všechnu hlínu zpravovat. Pokud někdo neví, co dělat nebo dělá něco jiného, můžeme ho navést rukama a komentářem.

V další fázi dětem řekneme, aby si stoh placiček (tedy propracované hlíny) vzali do obou rukou a jen pomalým hlazením v dlaních postupně stoh uhlazovaly. Můžou vyvíjet i jemný tlak. Pokud je již bolí nožičky ze sezení, mohou si stoupnout. Necháme-li je pracovat dostatečně dlouho, uhladí z hmoty krásnou pevnou kuličku.

V poslední fázi je vyzveme, aby palci zaryly v jednom místě u sebe. Můžeme jim s tím trochu každému individuálně pomoci. Z kuličky tak vznikne srdíčko.

„Tak a teď si můžete sundat šátek a podívat se co krásného jste vytvořili, i když jste své dílo celou dobu neviděly.“ Potom je vyzveme opět ke kruhovému sezení a ztišení se. *„Teď mi prosím každý ukažte pravou ruku. Správně. Tak každý své srdíčko dejte do pravé dlaně kamarádovy vedle vás. Nezapomeňte, že máte v rukách dílo jiného mistra a zacházíme s nimi opatrně, můžeme se je jen prohlédnout, opatrně osahat.“* Za minutku vyzveme děti k dalšímu poslání kuliček do pravé ruky kamaráda. Postupně se k nim vrátí jejich vlastní srdíčko.

S kamínkem necháme každé dítě po kruhu mluvit, jak se mu tvořilo, jak se mu líbil výsledek a jak mu bylo, když jeho dílo bylo někde jinde. Líbili se mu díla ostatních?

Pauza na svačinu 15 minut.

4. Závěr

4. 1. Reflexe

Čas: 30 minut

Poslední část patří rekapitulaci celého dne. Pedagog připomene dětem, co vše od rána zažily krok po kroku. Stejně jako první den je může u každé aktivity nechat hlasovat palcem, zda se jim aktivita líbila. Potom do kruhu pošleme kamínek, aby se každý mohl vyjádřit k celému dnu. Každý by měl říci, co byl pro něj nejzajímavější okamžik dne. Pokud zbyde čas, můžeme porovnávat i dva zažité dny. Obejdeme děti a slavnostně každý dostane razítko gotické rozety na paži jako symbol zažitých svou dnů. Rozloučíme se zvonkem.

4. 2. Úklid a odjezd

Čas: 30 minut

Na místě ještě vše uklidíme a vydáme se na nedalekou zastávku. Vlákem dojedeme na Smíchovské nádraží, kde si děti vyzvedávají rodiče.

3.3. Realizace programu

Realizace programu nebylo lehké zorganizovat. Původní plán realizovat projekt s dětmi, které ke mně chodí na výtvarný kroužek nebo angličtinu selhal stejně jako možnost nabídnout program v Montessori třídách v základní škole mé dcery⁴⁷. Děti žijící v Praze mají tolik volnočasových aktivit, že najít termín na šesti hodinový blok je v podstatě nemožné. Ve školním prostředí jsem narazila na problematiku školního oběda, a ačkoliv je vyučování oficiálně do čtrnácti hodin, řada dětí chodí dříve na základní uměleckou školu.

Nakonec jsem vytvořila autentickou skupinku deseti dětí, ve které se většina dětí neznala. Velkou část jsem předem osobně neznala ani já. Věkově šlo o děti z první až třetí třídy s převahou menších dětí. Většina z nich se nějakým způsobem umělecky vzdělává a na vedení programu i na výsledných pracích to bylo znát.

První den programu jsem zvládla s dětmi sama, část rodičů byla raději někde v okolí po kavárnách. Druhý den mi již byly děti plně svěřeny a poprosila jsem svou kamarádku Kamilu o doprovod. Seznámila jsem ji s obsahem muzejní edukace toho dne, vysvětlila cíle a

⁴⁷ Třídy jsou běžně zvyklé na základě dobrovolného zápisu žáků chodit do vybraných galerií a muzeí dopoledne v době výuky ve skupinkách cca 5 dětí s jedním vyučujícím napříč třídami 1. trojročí. Učitel jim připravuje pracovní list. Tento přístup k výuce výtvarné a estetické výchovy velmi oceňuji. (poznámka autorky)

naplánovali jsme si, jak si rozdělíme lektorské kompetence. Program jsem vedla hlavně já, ale ona byla v roli asistentky, která hlídala časový harmonogram, sbírala zapomenuté věci dětí, ošetřovala pár odřených kolen a zabavila děti, když jsem potřebovala fotografovat.

3.3.1. První den programu – Klášter svaté Anežky

První den programu proběhl v sobotu 9. 6. 2018 v zahradách kláštera svaté Anežky. Program začal dle časového plánu v 10 hodin, kdy se areál otvírá pro veřejnost. Dle předpokladu rodiče chodili postupně a bylo tak dost času se s jednotlivými dětmi seznámit, ukázat jim drobné aktivity. Všechny aktivity proběhly v zahradě, na oběd jsme šli dle plánu do restaurace, kde se k nám přidala řada radičů. Akce nebyla nijak oficiálně nahlášena, ale tím, že jsou zahrady volně přístupné, nevznikl žádný problém. Bez rušení jsem s dětmi realizovala všechny aktivity, jen občas nás turisté fotografovali. Nahrávala jsem si reflexní kroužky na zvukový záznamník v telefonu, abych je mohla přepsat. Rodiče jsem předem informovala o zvukových a fotografických záznamech pro použití v diplomové práci.

První den jsem měla problém s dokumentací. Jednak jsem měla stále plné ruce práce s programem a temperamentem malých dětí a ještě se mi po čase vybil fotoaparát. Většina fotek z prvního dne je tedy jen záznamem hotových děl dětí. Bez pomoci druhého lektora nebylo také jednoduché hlídat čas. Navíc logicky jsem musela občas s dítětem odběhnout na záchod, protože neznaly prostředí. Na uskladnění batohů a bund jsme využily skříňky v šatně. Dívčí skupinka byla moc šikovná na výtvarné činnosti, ale velmi upovídaná.

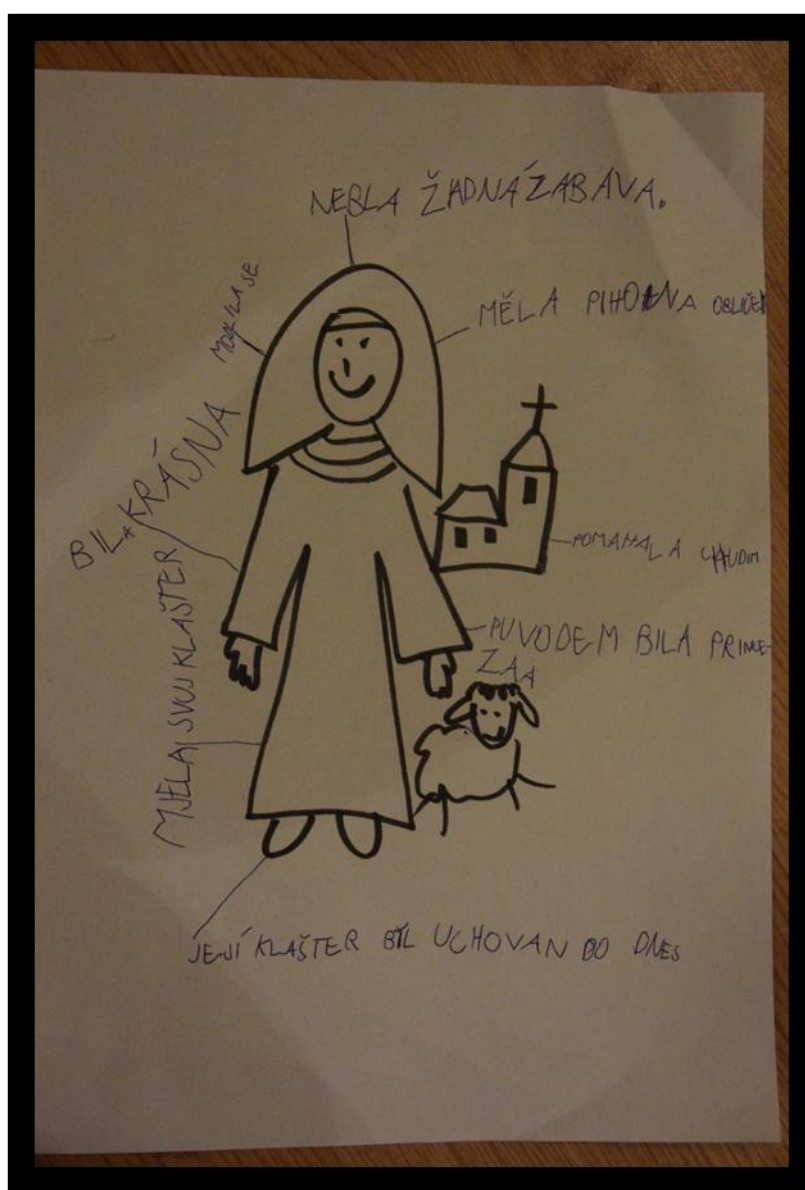
Průběh aktivit

Seznamovací aktivita s židlemi děti nadchla. Alternativně jsem použila místo židlí šátky, protože jsem nebyla domluvená s restaurací. Podle očekávání ožily a řada otázek vzbudila zájem o druhé. Já jsem se o nich něco dozvěděla a hlavně jsem viděla, jak reagují při aktivitách a jejich temperament.

Při sestavování pravidel byla znát absence starších dětí, které by vnesly originální nápady a pomohly skupinkám s řízením. Malé holčičky většinou automaticky odříkávaly pravidla jejich školní třídy nebo rodičů. Naopak dlouhý čas potřebovaly na psaní. Nabídla jsem jim možnost kreslit, ale většinou odpovídaly, že neví jak to nakreslit. Zbyl nám krátký čas na reflexi – otázky typu „*Proč jsou pravidla dobrá?*“, „*Dodržují dospělí pravidla?*“.

Hledání kousků příběhu Anežky dopadlo výborně. Podařilo se mi papírky ukrýt ráno a naštěstí se všechny našly. Děti běhání bavilo, opravdu se podařilo, že i flegmatické holčičky

s pocitem vlastního úspěchu našly pár částí a přispěly ke společnému úspěchu. Příběh děti zaujal. Reflexe byla moc zajímavá. Děti měly hodně otázek, jak to s Anežkou bylo, překvapilo je, že princezna šla dobrovolně do kláštera. Mnoho dětí ukázalo své encyklopedické znalosti, které jsem se snažila propojit s tímto příběhem. V reflexi jsme se bavily o tom, jak se jim společně pracovalo. Jaké to bylo, pro človíčka, který přinesl poslední dílek. Jaké se asi Anežka cítila, když jí nápadníci zlobili? Na konci zbylo trochu času. Dětem jsem rozdala papíry s kresbou Anežky s prosbou, aby zaznamenaly, co se o ní dozvěděly. Jako vždy mne dojaly detaily, které děti vnímají. Například na plakátu Anežka LIVE! má Anežka pihu, tak to dvě holčičky zaznamenaly, že Anežka měla pihu.

Obrázek č. 4: Reflexe k aktivitě Příběh sv. Anežky

Zdroj: fotografie autorky

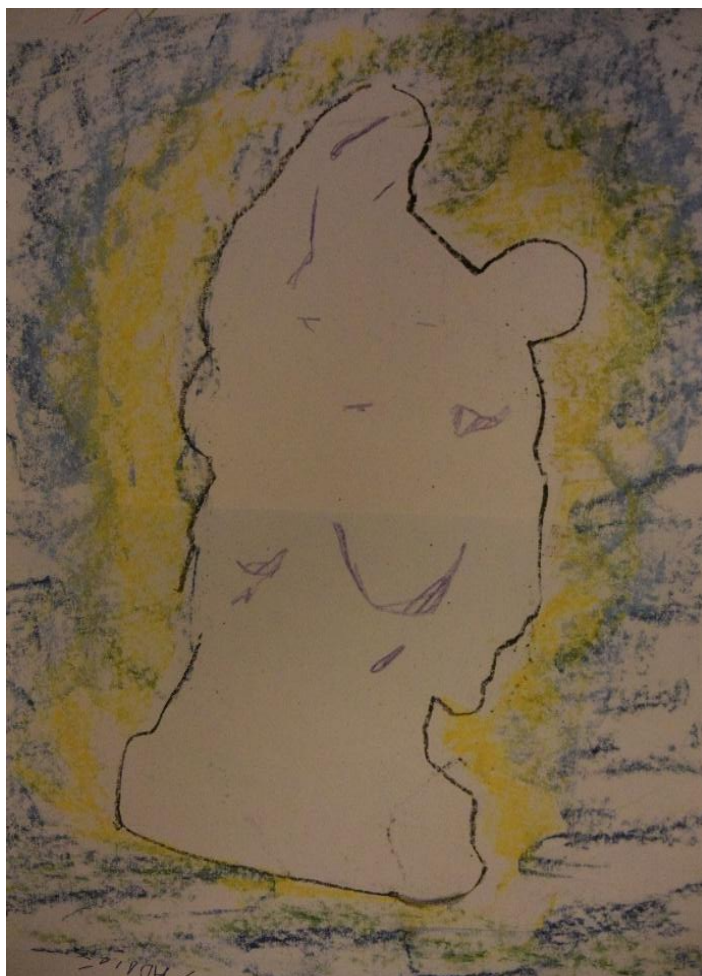
Při sochařské akademii děti moc nevěděly jak do aktivity. Hodně je zaujaly sochy v zahradě. Ale vymyslet sousoší na základní emoce bylo hodně práce. Při další realizaci bych hodně přemýšlela tuto aktivitu pozměnit. Opět tu chybí větší děti, které by mohly ostatním pomoci a vtáhnout je⁴⁸. Sochy hodnotíme jen palcem dolů, doprostřed či nahoru. Prohlídka expozice piet a madon děti zaujala, bavilo si je hrát na důležité dospělé návštěvníky. Přirozeně k věku je nadchly zlaté rámy, syté barvy a vlastně i častá „jednoduchost.“ To mne při přípravách ani nenapadlo. Z ateliéru byly děti u vytržení, všechny děti kromě mé dcery tu byly poprvé. Řada z nich nikdy nekreslila pastelem ani olejovým pastelem. Učila jsem je dle antroposofické výtvarné výchovy⁴⁹ kreslit pastely na šířku. Trochu jsme se v ateliéru zdržely, ale stálo to za to.

Návštěva expozice a volná tvorba madon byly nakonec spolu s příběhem Anežky nejkrásnějšími částmi dne.

V závěrečné reflexi každý měl říci jak dvě věty o programu. To bylo pro malé děti hodně těžké, ale nakonec to zvládly. Pověděly jsme si příběh o Marii a Ježíškovy, protože dle očekávání děti znají postavy, ale ne příběh a křesťanské souvislosti. Spontánně vyplynulo téma sochař (Kdo vyrábí sochy? K čemu jsou dobré, Proč dnes nejsou sochy barevné jako v expozici?). Toto téma vytím při tvorbě dalších edukačních programů jako velmi nosné.

⁴⁸ V tomto je mi velkým příkladem skautský oddíl, kam dochází má dcera. Vidím, jak informace či rada o pár tříd staršího člověka je mnohem více než rada dospělého. Je vidět, že komunikují jinak, mají k sobě blíže. Osobně mám ráda všechny systémy, kde jde o vrstevnické učení. Bohužel v této skupině chybí. (poznámka autorky)

⁴⁹ Antroposofie je duchovní věda založená Rudolfem Steinerem. Antroposofie má své specifické výtvarné postupy, které jsou úzce spjaty s waldorfským školstvím a léčebnou pedagogikou. Oboje rovněž iniciováno Rudolfem Steinerem. Základní princip je působení barev, důležitost výběru techniky a přiměřeného tématu či symbolu. Rok jsem studovala Antroposofickou arteterapii u Ady Rosin na Sociální akademii Tábor, mám tříletý výcvik pro Třídní učitele na waldorfské škole a metodické semináře pro vedení výtvarné výchovy u výtvarnice Evy Drgoňové, kde jsem tvořila svou závěrečnou práci na téma *Akvarel v proměnách ročního období*. (poznámka autorky)

Obrázek č. 5: Volné kreslení madon v ateliéru

Zdroj: fotografie autorky

Při aktivitě Mozaika už byla znát únava dětí. Pár dětí nadšeně hned skládalo, ale cca sedm dětí vůbec nevěděly, co mají se čtverečky dělat. Po společné práci se cítily trochu jistěji. Nechtělo se jim lepit, ale zároveň si čtverečky stále odstrkovaly loktem, atd. Příště bych čtverečky udělala větší. Přejít tónů se nedařil vůbec, spíš jen skládání čtverečků vedle sebe. Aktivita pro ně byla náročná, ale určitě smysluplná. Mám právě zkušenost, že řada dětí vůbec nepracuje s „volnou tvorbou“, ale od dětství jen vymalovávají a napodobují. Většinu dětí jsem nakonec zmenšila čtvrtku. Reflexe byla bohužel hodně pasivní. Snaha aktivovat je otázkami „Co myslíte, že na papíře vzniklo?“, „Proč jsi vybrala zrovna tyto barvy?“, „Jak to na tebe působí, když jsi tam poskládala samé červené čtverečky a jen jednu oranžovou?“ nebo „Jaké místo se ti v obrázku líbí?“ také nebyly nejmúspěšnější.

Obrázek č. 6: Aktivita Mozaiky

Zdroj: fotografie autorky

Poslední krátká aktivita na závěr děti opět trochu probudila. Vymýšlení si a hádání jim šlo dobře.

Při závěrečné reflexi jsem připomněla všechny aktivity. Napsala jsem je na papírky a každý si stoupl k té, která ho nejvíce bavila. Potom měly naopak vybrat aktivitu, která pro ně byla těžká. Vždy každý řekl krátce proč. Na velký papír jsem zapsala od každého jednu větu, kterou by o dnešku mohly říci. Shrnula jsem celý den, dodržování pravidel, fungování, nezapomněla jsem děti pochválit a také individuálně pochválit děti, které se dnes v něčem překonaly, udělaly něco pro ostatní. Pověděla jsem, co nás čeká zítra.

Věty, které děti zapsaly na papír⁵⁰:

„Byla to zábava, i když jsem nemohl používat telefon.“⁵¹

„Líbí se mi princezna Anežka.“

„Líbilo se mi být celý den venku s kamarády a taky malovat.“

„Mám ráda Verunku.“

„Mě se líbí ty zlatý obrazy a taky dílna.“

⁵⁰ Gramaticky upraveno. (poznámka autorky)

⁵¹ Rodiče jsem poprosila, aby děti s sebou neměly žádnou techniku. Mohli telefonicky kontaktovat mne. (poznámka autorky)

„Oběd v restauraci a zmrzlina.“

„Mě bavilo hledat v zahradě a taky ty sochy.“

3.3.2. Druhý den programu – Prokopské údolí

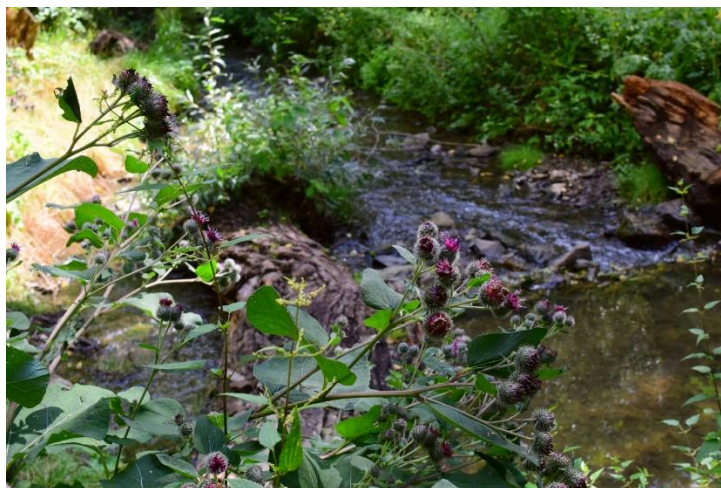

Obrázek č. 7: Cesta od vlaku v Prokopském údolí

Zdroj: fotografie autorky

Druhý den se realizoval v neděli 10. 6. 2018. Dle programu jsme se sešly opět v zahradě Národní galerie a celkem bez problémů jsme se dostaly na vlak na Smíchovském nádraží. Myslím, že i díky kamarádce Kamile, která bez formálního vzdělání se několik let živí kurzy tance a divadla pro děti a pracovala také v lesní školce, takže její přítomnost hodně pomohla. Dva lektori jsou v přírodním terénu opravdu potřeba. Děti celý den někde něco zapomínaly. Měly jsme jedno štípnutí vosou, dvě odřená kolena a třísku.

Druhý den už byly děti zcela zvyklé na reflexi, uměly lépe formulovat věty a odpovídat na otázky jinak než „nevím“ a „mě se to líbí“. Z tak rychlého pokroku jsem byla překvapená. Okamžitě reagují na rituál zvonku (konec aktivity), zvednutí ruky do výšky (žádám o pozornost, a kdo si mě všiml, dá také ruku nahoru) a posláni kamínku (začínáme reflexi).

Obrázek č. 9: Příroda v Prokopském údolí

Zdroj: fotografie autorky

Průběh aktivit

Po příjezdu do Prokopského údolí byly děti čistou přírodou a krásným počasím tak unešené, že byl trochu problém je rychle vtáhnout do aktivit. Chtěly si prostě hrát, vařit z kytiček, běhat po trávě. Hodně udělalo také to, že se už znaly. První aktivita stavba z kamenů je očividně uspokojila. A vznikly záplavy menších i větších staveb. V reflexi se děti divily, že to opravdu drží. Některé vymyslely tvorbu blátíčka z hlíny a vody jako spojovací materiál. Hodně se ptaly, jak z kamenů mohly stavět vysoké stavby.

Obrázek č. 9: Stavby z kamenů

Zdroj: fotografie autorky

Další aktivita zvuková mapa byla dle očekávání náročnější na výstup – zakreslení či zapsání mapy. U většiny dětí vznikl obrázek, ve kterém je však znát, že jsou tam souvislosti toho, co cítíme blíž a co dále. Při reflexi děti sdílely, že to pro ně bylo hodně zajímavé, že málo kdy mohou slyšet tak čisté přírodní zvuky a uvědomovat si, který ze zvuků je dále či blíže. Těší se, až si to vyzkouší i doma nebo ve škole.

Obrázek č. 10: Zvuková mapa dítěte

Zdroj: fotografie autorky

Vrcholná aktivita dne ve mne vzbuzovala největší pocit napětí – povede se či ne? Holčičí štěbetání bylo zpočátku intenzivní. Snažila jsem se zůstat pevná v sobě⁵² a udržet klid, obřadní atmosféru a pomalé tempo. Bylo hodně horko, což děti trochu trápilo. Vzala jsem tedy sebou tašku PET lahví, že si doplníme vodu čerstvou vodou ze studánky. Nadšení z pramínku osvěžující vody, ke kterému každé dítě se svou láhví sestupuje po pár schůdcích, byl opravdu spirituální. Děti si nesly klidnou náladu i na cestu zpět, ačkoliv po nich už nikdo nic nevyžadoval.

Kolečko reflexe velmi spontánně běží. Zážitek chodit na boso je pro některé děti kupodivu nový a vlastně i bolestivý. Naopak pro některé děti je to běžné. Uvědomění si, že řada lidí nepoužívala boty je fascinující. Někteří si to upřímně chtějí vyzkoušet. Hodně z nich už obuje boty až u vlaku. Když se ptám na moment u pramene vody, děti popisují vodu jako nejlepší

⁵² Musím pochválit waldorfskou pedagogiku, která učí vnitřní práci jak pracovat s neklidem místo slovních upozornění. Bez znalostí těchto technik by se aktivita pravděpodobně rozpadla. (poznámka autorky)

nápoj (tuto konkrétní). Chtěly by tuto cestu jít znovu. Stěžují si, proč nebyla delší, jestli to ještě budeme „hrát“.

Obrázek č. 11: Nabírání vody u pramene – cíl cesty

Zdroj: fotografie autorky

Také práce s hlinou byla velmi intenzivní. Dnes jako by děti vůbec nebyly unavené. Nejdřív se diví nápadu se šátkem, ale všichni si nechají oči zavázat. Řada z nich nejdřív divoce hněte. Postupně s Kamilou obchážíme a vedeme jim ruce, aby opravdu jen mačkaly dvěma prsty. Z placiček vznikají koule a s naší aktivní dopomocí srdíčka. Když si děti šátky sundají, jsou fascinováni. Hned si nadšeně posílají srdíčka do kruhu. V reflexi se diví, že někdo měl srdíčko teplé a těžké, někdo studené a malé, někdo měl na povrchu piklinky, někdo měl povrch dokonale hladký. Pár dětí by chtělo mít po reflexi jiné srdíčko, protože si myslí, že někdo má hezčí a oni to tak neumí. Mohou si své srdíčko předělat či ponechat původní. Všichni si chtějí srdíčka odnést domů.

„Já to vůbec nechápu, že jsem to udělala poslepu.“

„Máma mi nebude věřit, že jsem to udělala sama a ani jsem to neviděla.“

„Já bych to chtěla mít hladký jako Kája, ale mě se to nechce předělávat.“

„Já bych chtěla chodit na keramiku, mě to děsně bavilo.“

Obrázek č. 12: Zážitek mytí rukou v přírodě

Zdroj: fotografie autorky

Závěrečná reflexe byla trochu smutná. Děti piští, že ještě nechtějí domů, že sem zase chtějí. Všechny aktivity dneška se jim líbily. Mluví o tom, co si zkusily. Řada z nich popisuje, že jezdí na chaty, ale hrají si jen na zahradě. Líbí se jim příroda. Skvěle spolupracují. Stala se z nich úžasná parta.

Několik záznamů ze závěrečné reflexe:

„Já bych tu chtěla ještě zůstat a chodit v tom potoce, i když je to děsně studený. Ale v noci bych se tu bála.“

„Mě mrzí, že už možná nevidím Flo a další holky. Mě to všechno hrozně bavilo. Jenom ten pavouk se mi nelíbil.“

„Máma možná bude trochu naštvaná, že jsem špinavá. Já doma bosa chodit nesmím, protože bych se mohla říznout nebo šlápnout na včelu. Máma na mě furt křičí, že se mám obout.“

„A budeš, pro nás Veroniko, ještě něco dělat? Já bych zase chtěla jít pro tu vodu. To bylo dobrý.“

„No nevím, jestli sem máma s náma pojede. My musíme jezdit k babičce nebo chodím na zápasy.“

3.4. Zhodnocení programu

Celkově bych zhodnotila dva dny programu jako dobře naplánované. Po materiální stránce nic nechybělo, všechny programy šly realizovat na předem promyšlených místech. Všichni účastníci dorazili a myslím, že jsem měla všechny podklady pro klidnou akci (informované souhlasy, informace rodičům, klid na práci bez rodičů, dohoda s dětmi, aj.) Dobře fungovala spolupráce s rodiči.

Měla jsem štěstí na počasí. Je otázkou co by s programem udělal déšť či zima.

První den hodnotím trochu kriticky. Pokud bych program realizovala znovu, upravila bych pořadí aktivit a jejich obsah. Na místě jsem však vše alternativně vyřešila. Hodně chyběla druhá pedagožka, další ruce. Osobně jsem čekala, že hodně hlídání nastane v přírodě, ale v zahradách to bylo vlastně horší – blízkost velké silnice u otevřené brány, záchody daleko a ve sklepě, cizí lidé kolem. I když se děti cítily dobře, já jsem prožívala vlny stresu z odpovědnosti za ně.

Druhý den v přírodě byl skvělý. Myslím, že program proběhl bez potřeby úprav. Všechny cíle byly naplněny a děti i my dospělí jsme toho hodně zažily. Děti se hodně zamýšlely nad tím, jak Anežka žila. Propojovaly si aktivity s obdobím jejího života díky zpětné vazbě. Často přirozeně porovnávaly s tím, co znají oni. Trochu smutné pro mne bylo připomenutí, jak málo času děti tráví hrami v přírodě, jak moc mají organizovaný život jako dospělí. Na druhou stranu mají neuvěřitelné znalosti a často i dovednosti. Myslím, že programem se povedlo navodit nové situace, zamýšlení nad životem někoho jiného, kdo žil zcela jindy a jinak. Poznání části historie země, ve které žijí a také silný příběh jedné ženy a dvou míst – kláštera a přírody Prokopského údolí. Což jsou i obecné cíle zážitkové pedagogiky.

4. Závěr

Cílem práce bylo odpovědět na otázku „*Je zážitková pedagogika použitelná pro muzejní a galerijní pedagogiku a konkrétně jak?*“.

K hledání odpovědi měl být navržen a realizován konkrétní program. K vytvoření programu došlo v následujícím pořadí. Stanovila jsem si požadavek využití zážitkové pedagogiky a jejích principů. Na základě toho jsem stanovila rozsah akce na dva dny s tím, že jeden den bude situován v muzeu nebo jeho dalších prostorech. A druhý den v parku nebo přírodě. Z institucí jsem vybrala Národní galerii a později Klášter svaté Anežky české v Praze, kde jsem navázala na aktivity v rámci Anežka LIVE! k oživení zahrad. Další fází bylo vybrat cílovou skupinu, kterou se stali žáci prvního stupně základní školy ve věkovém rozmezí sedm až osm let s předpokladem, že budou umět psát. Forma programu by měla fungovat jako koedukovaná skupina, v které může fungovat vrstevnické učení a kooperaci. Stanovila jsem si také délku programu na šest hodin denně.

Po tomto základním vymezení jsem mohla formulovat cíle a téma nosné pro celé dva dny. Navržený edukační program je určen k volnočasovým aktivitám, nemusí tedy vycházet z rámcového vzdělávacího plánu. Stanovila jsem si vizi, která se prolne aktivitami: seznámení se s osobností a životem svaté Anežky česká a to metodami, které jsem si stanovila v úvodu práce. Přirozeným podtématem, které vyplynulo, bylo seznámit děti s prvky křesťanské kultury. Na základě tohoto tématu jsem si stanovila několik cílů, které jsem drobně upravovala dle vývoje aktivit zařazených do programu.

Mohla jsem přistoupit k plánování bodového scénáře. Byla to velmi dynamická činnost. Na velkou nástěnku jsem si lepila barevné štítky s časy a návrhy dílčích úkolů a her. Snažila jsem se nalézt vyváženost programu, udržet dynamiku, systematicky postupovat v nabývání poznatků, tak aby „příběh“ programu dával smysl. Dále bylo třeba myslet na jídlo, dynamiku, gradaci a umístění hlavní aktivity v druhé části dne.

Jednotlivé aktivity využívají metody slovní, názorně demonstrační, aktivizující, projektové a metody praktických činností s širším zastoupením výtvarných činností. Použila jsem řadu didaktických pomůcek od čtvrtek, papírů, keramickou hlínu k práci se zcela přírodním materiálem nalezeným v krajině. Tím edukační program přesahuje také do environmentálních projektů a přírodního umění (Land art). Naplňovány jsou kompetence kulturní, sociální a personální, k řešení problému, k učení a občanské.

Konkrétní programové dny se skládají z úvodní části, hlavního programu a závěrečným aktivitám s reflexí celého dne. Zpětná vazba je důležitým prvkem u každé aktivity.

Kompletní program byl realizován během víkendu s deseti žákyněmi ve věku sedm až deset let. Všechny účastnice si po skončení programu pamatovaly jméno svaté Anežky, znaly několik historických faktů a dokázaly popsat také několik osobních prvků (jaká byla, jak se cítila aj.). Výrazný posun jsem pozorovala ve schopnosti formulovat své myšlenky v několik vět, schopnost nechat mluvit ostatní a rychlý návyk na stále se opakující rituály. Děti byly schopny svá díla i své zážitky sdílet a reagovat na otázky nebo připomínky. Všichni pracovaly samostatně i ve skupinách. Každá slečna si také fyzicky odnesla několik výtvarných artefaktů.

Všichni zúčastnění si vyzkoušeli několik aktivit, se kterými neměli zkušenost. Většina z nich by program nebo jeho část ráda absolvovala znovu.

Myslím, že realizací konkrétního programu bylo demonstrováno, že muzejní a galerijní pedagogika může čerpat ze zážitkové pedagogiky. Pedagogiky se liší v klientele a obvyklých přístupech práce. Muzejní pedagogové většinou pracují v kratších jednotkách a jejich práce je spojena s konkrétním muzeem či galerií, i když může být program realizován mimo instituci. Zatímco zážitková pedagogika pracuje nejčastěji se středoškoláky, vysokoškoláky a dospělými jedinci, kteří se sami rozhodnou zúčastnit se dlouhodobého pobytu za účelem změny svého pohledu, aktivní relaxace nebo řešení aktuálních problémů.

Obě pedagogiky se snaží vyvolávat podmětne situace se zážitkem, který je důležitý dále zpracovat zpětnou vazbou, která má různé podoby.

Pokud by navrhnutý program měl být dále používán, bylo by potřeba upravit první programový den a program reálně propojit s institucí Národní galerie.

Je možné konstatovat, že v rámci předložené diplomové práce vznikl dvoudenní edukační program s prvky zážitkové pedagogiky Anežka ALIVE!, který by po drobných úpravách mohl být součástí edukačních aktivit, a který dle zpětné vazby žákyň je přínosný a naplňuje stanovenou vizi a cíle.

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

DVOŘÁK, Michal. *Laterna 2006. Vzdělávací projekt pro studenty středních škol. Olomouc, 2007.* Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filosofická fakulta. Katedra sociologie a andragogiky. Vedoucí práce Mgr. Hana Bartoňková, PhD.

DYTRTOVÁ, Kateřina; SLAVÍK, Jan; LUKAVSKÝ, Jindřich. 2015. *Hledání tušeného: konceptová analýza přípravného modelu edukačního projektu v Stretti galerii.* In: ŠOBÁŇOVÁ, Petra, et al. 2015. *Vzdělávací obsah v muzejní edukaci.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4625-7

FEŘTEK, Tomáš. 2015. *Co je nového ve vzdělávání.* Praha: Nová beseda. ISBN 978-80-906089-2-4

FOGLOVÁ, Majka. 2008. *Etapové hry v přírodě.* Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-354-3

FRANC, Daniel; MARTIN, Andy; ZOUNKOVÁ, Daniela. 2007. *Učení zážitkem a hrou, příručka instruktora.* Praha: Computer Press. ISBN 978-80-251-1701-9

2002. *Zlatý fond her I: hry a programy připravené pro kurzy Prázdninové školy Lipnice.* Praha: Portál. ISBN 80-7178-636-5

HÁJEK, Pavel, et al. 2002 *Krajina zevnitř.* Praha: Malá Skála. ISBN 80-902777-8-0

HANUŠ, Radek; CHYTILOVÁ, Lenka. 2009. *Zážitkově pedagogické učení.* Praha: Portál. ISBN 978-80-247-2816-2

HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. 2010. *Velký psychologický slovník.* Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-686-5

HILSKÁ, Veronika, et al. 2013. *Zlatý fond her IV: hry a programy připravené pro kurzy Prázdninové školy Lipnice.* Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0336-0

HYPEŠ, Jaromír. *Analýza pramenů zabývajících se zážitkovou pedagogikou.* Dobronín, 2007. Bakalářská práce. Vysoká škola ekonomická v Praze. Fakulta managementu v Jindřichově Hradci. Katedra společenských věd. Vedoucí práce Ing. Mgr. Pavel Král.

CHLUMSKÁ, Štěpánka, et al. 2016. *Po stopách svaté Anežky*. Praha: Národní galerie. ISBN 978-80-7035-628-9

JAGOŠOVÁ, Lucie; JUVA Vladimír; MRÁZOVÁ Lenka. 2010. *Muzejní pedagogika. Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-207-9

JIRÁSEK, Ivo. 2004. *Vymezení pojmu zážitková pedagogika*. Gymnasion 1,6–15. Praha: Prázdninová škola Lipnice.

Dostupné na:

https://is.muni.cz/el/1451/podzim2013/np2270/um/Vymezeni_zazitku_Jirasek2004.pdf?lang=en

KIRCHNER, Jiří. 2009. *Psychologie prožitku a dobrodružství: pro pedagogiku a psychoterapii*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2562-5

KŠAJT, František, et al. 2015. *Hovory arte*. Praha: Pavel. ISBN 878-80-7465-132-8

MAN, František; MAREŠ, Jiří. 2005. *Výkonová motivace a prožitek typu flow*. Pedagogika. Případová studie.

Dostupné na: pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=1670&edmc=1670

OBST, Otto. 2016. *Obecná didaktika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4916-6

PELÁNEK, Radek. 2013. *Příručka instruktora zážitkových akcí*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0454-1

PRUCHA, Jan; MAREŠ, Jiří; WALTEROVÁ, Eliška. 2013. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0403-9

POKORNÁ, Gabriela. 2008 *Projekty – jejich tvorba a řízení*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Bez ISBN

Dostupné na: <http://esfmoduly.upol.cz/publikace/projekty.pdf>

REITMAYEROVÁ, Eva; BROUMOVÁ, Věra. 2015. *Cílená zpětná vazba: metody pro vedoucí skupin a učitel*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0988-1

SETON, Ernest Thompson. 1991. *Kniha lesní moudrosti*. Praha: Olympia. ISBN 80-7033-084

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. 2012. *Muzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3003-4

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. 2014. *Muzejní expozice jako edukační médium 1.díl*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4302-7.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra, et al. 2015. *Vzdělávací obsah v muzejní edukaci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4625-7

SOUKUPOVÁ, Helena, et al. 2015. *Svatá Anežka Česká: Život a Legenda*. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-471-6

STADLEROVÁ, Hana, et al. 2005. *S lehoulinkou. Alternativy přístupů k předmětu Výtvarné vyjadřovací prostředky*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3917-5

ŠUEROVÁ, Markéta. 2013. *Zážitková pedagogika a možnosti jejího využití při práci s vybranými cílovými skupinami*. Praha: Palestra ISBN SBN 978-80-87723-08-1

Dostupné na: www.palestra.cz/zp2013/sbornik.pdf

WARREN, Karen; MITTEN, Denise, et al. 2009. *Theory and Practice of Experiential Education*. Boulder: Association for Experiential Education. ISBN 978-0-929361-17-8.

ZOUNKOVÁ, Daniela, et al. 2007. *Zlatý fond her III.: hry a programy připravené pro kurzy Prázdninové školy Lipnice*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-198-3.

PILAŘOVÁ, Zuzana. *Zážitková pedagogika a její přístup k výchově a vzdělávání u dětí a mládeže*. České Budějovice 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogika. Vedoucí práce PhDr. Marie Bezecná.

2014. *Experiential Learning: Handouts for Instructors*. Vacation School Lipnice – Outward Bound Czech Republic.

Dostupné na: https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-beta/psl.mgw.cz/uploads/2018/04/handouty_2013_AJ_FINAL_revize_2016.pdf

On-line zdroje:

Oficiální stránky Národní galerie v Praze <https://www.ngprague.cz/>

Outward Bound International <https://www.outwardbound.net/>

Metodický portál, heslo zážitková pedagogika

http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/Z/Z%C3%A1%C5%BEitkov%C3%A1_pedagogika

Outward Bound, Česká česká cesta www.ceskacesta.cz

https://cs.wikipedia.org/wiki/Socialistick%C3%BD_s vaz_ml%C3%A1de%C5%BEe

Experiential Learning: Handouts for Instructors. Vacation School Lipnice – Outward Bound Czech Republic. 2014.

Dostupné na: https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-beta/psl.mgw.cz/uploads/2018/04/handouty_2013_AJ_FINAL_revize_2016.pdf

Association for Experiential Education www.aee.org

Hnutí GO! www.baobab.brontosaurus.cz

Občanské sdružení Velký vůz www.velkyvuz.cz

Spolek vysokoškolských studentů se zájmem o zážitkovou pedagogiku www.instruktori.cz

Všechny on-line zdroje byly zkontrolovány ke dni 19. 6. 2018.

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Kolbův cyklus učení

Zdroj: <https://managementmania.com/cs/kolbu-vcyklus-uceni>

Obrázek č. 2: Řízení projektu

Zdroj: Grafika autorky dle tabulky Aleše Pokorného (In Instruktorový slabikář 2016, s. 309)

Obrázek č. 3: Komiksová grafika ANEŽKA LIVE!

Zdroj: <https://www.pudilfamilyfoundation.org/clanky/zahrady-anezskeho-klastera-na-cele-leto-oziji>

Obrázek č. 4: Reflexe k aktivitě Příběh sv. Anežky

Zdroj: fotografie autorky

Obrázek č. 5: Volné kreslení madon v ateliéru

Zdroj: fotografie autorky

Obrázek č. 6: Aktivita Mozaiky

Zdroj: fotografie autorky

Obrázek č. 7: Cesta od vlaku v Prokopském údolí

Zdroj: fotografie autorky

Obrázek č. 8: Stavby z kamenů

Zdroj: fotografie autorky

Obrázek č. 9: Stavby z kamenů

Zdroj: fotografie autorky

Obrázek č. 10: Zvuková mapa dítěte

Zdroj: fotografie autorky

Obrázek č. 11: Nabírání vody u pramene – cíl cesty

Zdroj: fotografie autorky

Obrázek č. 12: Zážitek mytí rukou v přírodě

Zdroj: fotografie autorky

Seznam příloh

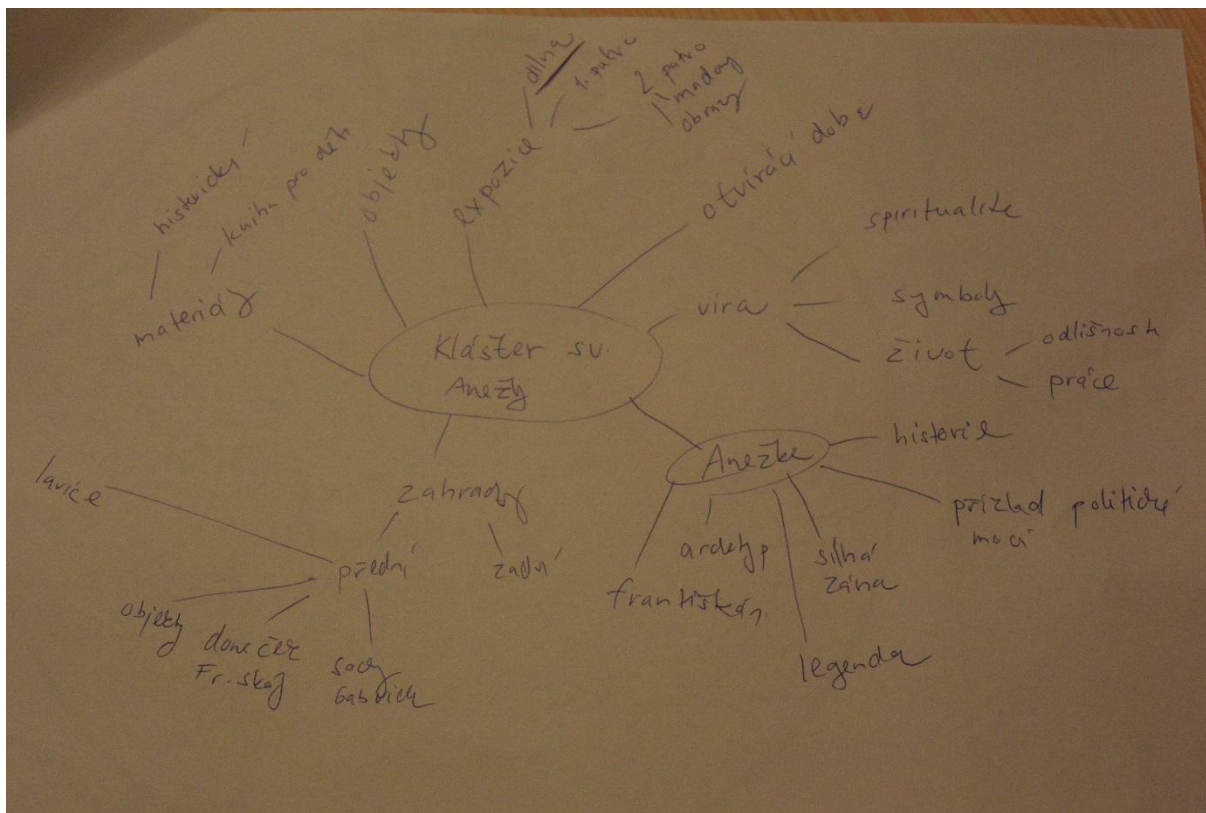
Příloha 1: Myšlenková mapa – Klášter sv. Anežky a jeho možnosti pro program

Příloha 2: Časový harmonogram dnů a aktivit

Příloha 3: Seznam didaktických pomůcek na 2 dny

Příloha 4: Informovaný souhlas pro zákonné zástupce

Příloha 1: Myšlenková mapa – Klášter sv. Anežky a jeho možnosti pro program

Příloha 2: Časový harmonogram dnů a aktivit

Aktivita	Počátek (h)	Konec (h)	Délka (min)
1. den			
Ranní setkání	10:00	10:30	30
Poznáváme se	10:30	10:40	10
Horká židle	10:40	10:55	15
Pravidla	10:50	11:20	30
Pauza na svačinu	11:20	11:35	15
Příběh Anežky	11:35	12:05	30
Pauza na oběd	12:05	13:05	60
Sochařská akademie	13:05	13:35	30
Návštěva expozice	13:35	14:20	45
Pauza na svačinu	14:20	14:35	15
Mozaiky	14:35	15:05	30
Poznali jsme se?	15:05	15:15	10
Reflexe a uzavření	15:15	15:45	30
Odchod	15:45	16:00	15
2. den			
Ranní setkání	10:00	10:30	30
Cesta	10:30	11:30	60
Pauza na svačinu	11:30	11:45	15
Kamenné stavby	11:45	12:15	30
Zvuková mapa	12:15	12:45	30
Pauza na oběd	12:45	13:15	30
Tichý pochod k prameni	13:15	14:00	45
Modelování poslepu	14:00	14:45	45
Pauza na svačinu	14:45	15:00	15
Reflexe	15:00	15:30	30
Úklid a odjezd	15:30	16:00	30

Příloha 3: Seznam didaktických pomůcek na 2 dny

- Puzzle z reprodukcí uměleckých děl
- Kinetický písek 15 kg
- 2Ks plastových krabic s víkem na kin. písek
- Arch samolepících štítků větší velikosti
- Kopie omalovánek
- Balík papírů A4
- Velké kartony
- Tyčinková lepidla
- Barvené papíry (nastříhané na kostičky, vč. černé a bílé) ve čtyřech obálcích
- Tibetský zvon
- 3x rozstříhané pohledy v obálcích
- Tlusté černé fixy
- 2x sada fixů
- 6x sada pastelek 24ks
- 10ks papíru A4 rozstříhaný na proužky
- Rozstříhaný text o sv. Anežce ve fólii nebo zalaminovaný (20 částí)
- Železné šablony madon (zkontrolovat v Ateliéru)
- Pestrý materiál na kresbu (zkontrolovat v Ateliéru)
- 4x kartičky s emocemi (strach, hněv, radost, aj)
- Záznamové archy
- Stírací tabulka s křídou a houbičkou
- 2x balení keramické hlíny
- 12x šátek na oči
- Lékárnička – kontrola obsah

Příloha 4: Informovaný souhlas pro zákonné zástupce

INFORMOVANÝ SOUHLAS

pro zákonné zástupce nezletilého žáka k programu Anežka ALIVE!

Souhlasím s tím, aby se má dcera/ můj syn

zúčastnil/a programu **Národní galerie Anežka ALIVE!**, který se bude konat ve dnech

Beru na vědomí a souhlasím s tím, že:

1. děti budou celý jeden den trávit ve volné přírodě v Prokopském údolí a to za každého počasí (teplo/déšť), kde se budou pohybovat v oblasti s vyšším výskytem klíšťat, bez toalet, bez zděné stavby nebo přístřešku k odpočinku nebo jídlu

2. Děti na venkovní aktivity potřebují toto vybavení, které je plně v zodpovědnosti zákonných zástupců:

- ✓ Sportovní batoh přiměřený věku dítěte, ideálně s přezkou na prsou (k celodennímu nošení všech svých věcí)
- ✓ Ponožky a pevnou kotníkovou obuv přiměřené velikosti vhodnou k celodennímu pohybu v nerovném přírodním terénu, impregnovanou
- ✓ Pokrývku hlavy, případně sluneční brýle
- ✓ Opalovací krém, sprej proti klíšťatům (ideálně pokud vše můžete aplikovat ráno před předáním dítěte pedagogům)
- ✓ Pláštěnku (proti dešti a na sezení)
- ✓ Dostatek vody na pití
- ✓ Jídlo na celý den

3. Pokud má Vaše dítě jakoukoliv zdravotní komplikaci, alergie, fobie, atd. prosíme o důkladné písemné informace a v případě užívání léků (např. antihistaminika jako Zirtec na alergie) je třeba písemně souhlasit s podáním léku dítěti a stvrdit tuto informaci lékařem.

Zdravotní dítěte a jeho specifika:

5. Stvrzuji, že má dcera/syn jsou v takovém zdravotním stavu, že jsou schopni vykonávat všechny aktivity za pomoci pedagogů, jsou schopni celodenního pobytu v přírodě a jsem si vědomý/á možného výskytu zvýšeného nebezpečí úrazů, únavy a dalších stavů vyplývajících z pobytu venku a v přírodě.

6. Zároveň беру na vědomí, že moje dítě bude pod dohledem dvou pedagogů, z nichž alespoň jeden má akreditovaný kurz první pomoci. O jakékoliv zdravotní komplikaci budu neprodleně informován/a telefonicky, případně sms zprávou. Souhlasím se základním ošetření dítěte pedagogy.

7. Prosíme o kopii obou stran zdravotní kartičky dítěte v první den akce pro případ úrazu nutného k ošetření u lékaře.

8. Moje dítě se v poslední době nesetkalo s žádnou infekční chorobou.

9. Souhlasím – nesouhlasím⁵³ s pořizováním fotografií dítěte pro účely propagace akce na internetových stránkách a tištěných propagačních materiálech Národní galerie.

9. Jsem si vědom/vědoma z možných následků zatajení informací o zdravotním stavu mého dítěte, rozuměl/a jsem všem informacím v Informovaném souhlasu

Dne _____ v Praze

Podpis _____

⁵³ Nehodící škrtněte